

NEVRUZ ZİRVESİ

I. ULUSLARARASI
DEDE KORKUT
TÜRK TARİHİ KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI
SEMPOZYUMU

20-23 Mart 2018
ANTALYA

ÖZET KİTABI

Editörler
Prof. Dr. Mehmet OKUR
Arş.Gör. Ayşe Beyza BÜYÜKÇINAR

İksad Yayınevi – 2018
ISBN 978-605-9885-84-3

ÖZET KİTABI

I. ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK TARİHİ KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

20-23 Mart 2018
ANTALYA

Editörler

Prof. Dr. Mehmet OKUR
Arş. Gör. Ayşe Beyza BÜYÜKÇINAR

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Iksad Publications - 2018©
ISBN – 978-605-9885-84-3

SUMMIT ID

NAME

INTERNATIONAL NEWROZ SUMMIT

PARTICIPATION

Keynote and Invited

DATE & PLACE

March 20-23, 2018 – Antalya/TURKEY

ORGANIZATOR

İKSAD- Institute of Economic Development and Social Researches

SYMPOSIUM

TÜRK

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

HEAD OF SUMMIT

Prof. Dr. Mustafa TALAS

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Dilorom HAMROEVA

Dr. Mariam S. OLSSON

Dr. Liliya BUSKUNBAYEVA

Gulgina ŞAMSUTDİNOVA

KEYNOTE SPEAKER

Dr. Shurubu KAYHAN

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL & Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ

COORDINATORS

Kaldygul ADILBEKOVA & Baurcan BOTAKARAEV

Hasan SURKHAYLI & Zhuldyz SAKHI

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Dilorom SALAHİY
Semerkant State University

Dr. Akmaral SARGIKBAEVA
Al Farabi Kazakh National University

Dr. Cholpon TOKTUSUNOVA
Kyrgyz National State University

Dr. İbrahim HAQQULOV
Uzbekistan Science Academy

Dr. Elvan YALCINKAYA
Omer Halisdemir University

Dr. Zharkyn SULEIMANOVA
Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sirojiddinov SHUHRAT
Uzbekistan University of Language and Literature

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Liliya BUSKUNBAEVA
Ufa Science Academy

Dr. Aftondil ERKİNOV
Uzbekistan Ali Shir Nawai University of Language and Literature

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Russia Natural Sciences Academy

Dr. Gulnaz KARİMOVA
Ufa Science Academy

Dr. N.N. KEMANOVA
Kazakh State Teacher Training University

Dr. Necati DEMİR
Gazi University

Dr. Metin KOPAR
Adiyaman University

Dr. Gulzar IBRAHIMOVA
Baku Avrasya University

Dr. Misliviy VLADEMIR
Ukraine Technic University

Dr. Rimma MURATOVA
Ufa Science Academy

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sarsakenova A. BAGITOVNA
Orleo National Development Institute

Dr. Mehmet OKUR
KATU

Dr. Ekbar VALADBIGI
Urumia University

Dr. Shara MAZHITAeva
Karaganda State University

Dr. Sehrane KASIMI
AMEA

Dr. Rezida SULEIMANOVA
Ufa Science Academy

Dr. Ulbosun KIYAKBAEVA
Abai Kazakh Pedagogy University

Dr. Veysi ÜNVERDİ
Mardin Artuklu University

Dr. Mehriban EMEK
Adiyaman University

Dr. Zinnur SİRAZİTDİNOV
Ufa Science Academy

Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA
Al Farabi State National University

**I.ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE
EDEBİYATI SEMPOZYUMU**

KONGRE PROGRAMI

20-23 MART, 2018

ANTALYA, TÜRKİYE

CLUB SERA HOTEL

ULUSLARARASI KÜLTÜR VE MEDENİYET

ZİRVESİ KAPSAMINDA

PROGRAM AKIŞI

20 MART- OTURUMLAR

21 MART- NEVRUZ KUTLAMASI ŞÖLEN PROGRAMI

22 MART –OTURUMLAR

23- MART- OTURUMLAR

20 MART, 2018 (TÜM SUNUMLAR TÜRKİSTAN SALONUNDA)

OTURUM-1

10:00-12:00

OTURUM BAŞKANI: **PROF. DR. MUSTAFA BILALOV**

Медведев Владислав Валентинович	<i>ŞEHİR PURNAÇ: «SOVETİZASYON» TRADİSYONEL KÜLTÜRÜ ÇUVAŞYI</i>
Ягафова Екатерина Андреевна	<i>PRİZİTİSYONEL KÜLTÜRÜ ÇUVAŞYI NA RUBEJE XX-XXI YY</i>
Билалов Мустафа Исаевич	<i>EVRAZYATYK İNDİKATÖRÜ BİRLİK TÜRKSÖKÜ DÜNYA</i>
Faik ELEKBERLİ	<i>YUSUF HAS HACIBİN «KUTADGU BİLİG» KİTAPINDA TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNÇESİ</i>
Валеев Рамиль Миргасимович & Дмитрий Мартынов & Валентина Тугужекова	<i>NASİLETİ TÜRKSÖKÜ HAREKELERİ TÜRKSÖKÜ KATANOVA N. F. (1888 - 1922)</i>
Калаханова Зухра Мухтаровна	<i>ROLÜ MÖLÖDÖJYONEL BİRLİK ORGANİZASYONELİ BİRLİK ETNİKESÖKÜ İDENTİTESÖKÜ MÖLÖDÖJİ</i>
Копущу Мария Ивановна	<i>GAGAUZ DİLİNİN İLERLEMİK ETAPLARI HEM ONUN DURUMU BÜNKÜ GÜNDÄ</i>
Daria V. ZHIGULSKAYA & Daria V. SAPRINSKAYA	<i>ORİENTAL STUDIES DURING THE SIEGE OF LENINGRAD</i>

12:00-13:00

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

20 MART, 2018

OTURUM-2

13:00-15:00

OTURUM BAŞKANI: **PROF. DR. SALİH ÖZTÜRK**

Равшан Тураевич Усанов	<i>BİRLİK-BELİKESÖKÜ</i>
Sayfulla ABDULLAYEVA	<i>UYGUR KÜLTÜR'DEKİ MASHRAP HİSTÖRİKESÖKÜ BİRLİK DEVELOPMENT OF EDUCATION, CULTURE AND SPIRITUAL FAITH IN SOCIETY</i>
D. Garnyk LIUDMYLA	<i>TRADİSYONEL NAPEŞANMA «NAVUZNAME» B PERSİDÖKÜ LİTERATÜRÜ MÖBARENNAHRA</i>
Нурали Нуров	<i>ETNİKESÖKÜ BİRLİKESÖKÜ SÖKÜ BİRLİKESÖKÜ BEHAVIOR IN CONFLICT SITUATION (na materyale türkesökü lingvokültürü)</i>
Леорена Хараева & Лиана Берберова	<i>ETNİKESÖKÜ BİRLİKESÖKÜ SÖKÜ BİRLİKESÖKÜ SITUATION (na materyale türkesökü lingvokültürü)</i>
Сулак Софья Константиновна	<i>O MESTE TERMIKESÖKÜ GAGAUZÖKÜ YAZMA BİRLİKESÖKÜ</i>

	<i>ЯЗЫКОВ</i>
Мухриддин Низомов	<i>АБДАРРАХМАН ДЖАМИ И ОСМАНСКИЕ ПРАВИТЕЛИ</i>
Hisamitdinova Ferdaus Gulmitdinovna	<i>BAŞKURLARIN İLKBAHAR VE YAZ DÖNEMİ GELENEKSEL BAYRAMLARININ MITOLOJISI</i>

20 MART, 2018

OTURUM-3

16:00-18:00

OTURUM BAŞKANI: DOÇ.DR. VEYSİ ÜNVERDİ

Vera Danilova & Nikolay Kozhevnikov	<i>SEMIOTIC SYSTEMS AND SERIES IN THE YAKUT HEROIC EPIC OF OLONKHO</i>
Жылқышыбаева Қарлығаш Қайсақызы	<i>KAZAK HANI ABILAY'IN SİYASETİ</i>
Rafil Asilguzhin & Gaziz Yusupov	<i>KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASINDA TÜRK KÜLTÜR UNSURU</i>
Dauren YESKEKBAYEV	<i>WELCOME, AZ NAURYZ OR ABOUT THE HOLIDAY WITH THE ONE THOUSAND YEARS HISTORY</i>
Светлана ОРУС-ООЛ	<i>ОБЩИЕ СЮЖЕТЫ И МОТИВЫ ТУВИНСКОГО И ОГУЗСКОГО ЭПОСА «КИТАБИ КОРКУТ»</i>
Çaştegin TURGUNBAYER	<i>CENGİZ AYTMAOV'UN DIŞI KURDUN RÜYALARI ROMANINDAKİ KURT FİGÜRLERİNİN SİMGESEL ARKA PLANI</i>
Erkan ÇER & Fatma AÇIKGÖZ & Murat AYDIN	<i>ÇOCUK KİTAPLARININ İÇERİK ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK FARKINDALIK OLUŞTURULMASINDA YARATICI DRAMANIN ETKİSİ</i>
Erkan ÇER & Murat AYDIN	<i>TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİLİ BİR UYARAN OLARAK KISA FİMLERİN KULLANILMASI</i>

21 MART- NAURYZ KUTLAMASI PROGRAMI

22 MART, 2018

OTURUM-1

10:00-12:00

OTURUM BAŞKANI: **DOÇ. DR. OSMAN KUBİLAY GÜL**

Yusuf Ziya BİLDİRİCİ	MÜBADELE SÜRECİNDE GÖÇMENLERDEKİ SITMA OLAYLARI
Asya GÜZEL	TÜRK KÜLTÜRÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ
Murat SERDAR & Harun IŞIK	TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞ DÖNEMLERİ DİNİ-İTİKADİ İNANÇLARININ DEDE KORKUT HİKAYELERİNDEKİ GÖSTERGELERİ
Ebru VURAL ARSLAN	HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DELİ KURT ADLI ROMANINDA ŞAMANİST UNSURLARIN MİT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
Sedat MALDAR & Sevda GEÇEN	TÜRKÇE KÖKENLİ ÇEKİM EDATLARIN KURDUKLARI HAL KATEGORİLERİ
Güllü KARANFİL	GAGAUZLAR TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ VE ONU ETKİLEYEN DIŞ UNSURLAR
Burak BOYRAZ & Ü. Irmak ŞAHİN	TÜRK SANATÇI TOMUR ATAGÖK'ÜN 2000-2015 YILLARI ARASINDAKİ SERGİLERİNE DAİR BİR ARAŞTIRMA
İsmail ÇELİK	SOSYAL YAŞAMDA BEREKET İNANCININ BEREKET İNANCININ BEREKET EKONOMİSİNE ETKİSİ VE BEREKET EKONOMİSİNİN TEMEL DEĞERLERİ

12:00-13:00

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

22 MART, 2018

OTURUM-2

13:00-15:00

OTURUM BAŞKANI: **PROF. DR. NİHAL MAMATOĞLU**

Veysi ÜNVERDİ	FREEDOM OF ÜİLLPOÜER AND DESTINY ACCORDING TO MATÜRİDİ
Veysi ÜNVERDİ & Mustafa ÜNVERDİ	HİKMET VE FİKİH İLİŞKİSİ
Nihal MAMATOĞLU	AKADEMİK ÇEVREDE ÇATIŞMA VE MÜZAKERE
Nihal MAMATOĞLU	TÜRK KÜLTÜRÜNDE ARABULUCULUK
Nihal MAMATOĞLU	TÜRK KÜLTÜRÜNDE PLANSIZ MÜZAKERE
Nihal MAMATOĞLU	ÇATIŞMA VE MÜZAKEREDEN RİSK ALMA
Pınar DAĞ & İnan GÜMÜŞ	DELALET VE GÖSTERGE KAVRAMLARININ BELAGAT-GÖSTERGEBİLİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
Hatice BAYANA	A.İ. KUPRİN'İN "KUTSAL ÜÇLÜ SERGİ'DE" ve İ.S. ŞMELYOV'UN "HAC" ADLI ESERLERİNDE HAC KONUSU

22 MART, 2018

OTURUM-3

16:00-18:00

OTURUM BAŞKANI: **Nesrin SİPAHİ KIRATLI**

Hacer HÜSEYNOVA	<i>MİR CELAL'İN SANATSAL YARATICILIĞINDA ÇAĞDAŞLIK VE YA MODERNİZM MESELELERİ</i>
Babək QURBANOV	<i>TÜRKSOYLU XALQLARIN İÇTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA NOVRUZ</i>
Nesrin SİPAHİ KIRATLI	<i>BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM SORUNLARI</i>
Ebru VURAL ARSLAN	<i>HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DELİ KURT ADLI ROMANINDA ŞAMANİST UNSURLARIN MİT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ</i>
İlsever RAMİ	<i>RUS GEZGİN P.A. ÇİHAÇOV GÖZÜYLE TÜRKİYE VE TÜRKLER</i>
Azize Serap TUNÇER	<i>KAZAK EDEBİYATINDA KENT VE ÇEVRE ÖGELERİ</i>
Sevcan YILDIZ & Engin DERMAN	<i>MANAS DESTANI, OĞUZ KAĞAN DESTANI VE DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE YER ALAN BENZERLİKLER</i>
Azize Serap TUNÇER & Muhammet KARAÇIĞI	<i>OSMANLI KENT YÖNETİMİ HİZMETLERİNDE MODERNLEŞME ÇALIŞMALARI</i>

23 MART, 2018

OTURUM-1

10:00-12:00

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Vahit AKAYEV

Sabri YILMAZ & Muhammed Selim KAYA	<i>SELÇUKLU SULTANI TUĞRUL BEY DÖNEMİNDE ETKİN BİR ÂLİM: ABDÜLKERİM el-KUŞEYRÎ ve ŞİKÂYETÜ EHLİ'S- SÜNNE BAŞLIKLIL RİSALESİ</i>
Tolga ÖNTÜRK	<i>ŞEHİRİYÂR'IN TÜRKÇE ŞİİRLERİNDE TEKRAR SANATLARINA DAYALI İFADE ZENGİNLİĞİ</i>
Osman KUBİLAY GÜL	<i>SİVAS'TA NEVRUZ GÜNÜ KUTLAMALARI VE HALK TAKVİMİ</i>
Faik ELEKBERLİ	<i>TÜRK DÜNYASINDA TÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ İKİ FARKLI "ÜÇLÜ" DÜSTUR: TARİH VE ÇAĞDAŞLIK</i>
Aydın UÇAR & R. Eser GÜLTEKİN	<i>ANTALYA KALEİÇİNDE TARİHİ SEFA HAMAMINA MİMARİ ÖZELLİKLERİNE VE KORUMA SORUNLARINA BAKIŞ</i>
Вахит АКАЕВ	<i>ТЮРКСКИЙ КОМПОНЕНТ В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО КАВКАЗА</i>
Айгуль ЗАЛИБЕКОВА	<i>ПРОТИВОРЕЧИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ДАГЕСТАНА</i>

12:00-13:00

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

NEVRUZ ZİRVESİ FOTOĞRAF GALERİSİ

Değerli bilim insanları,

Kurulduğu ilk günden itibaren Türk Dünyası üzerine çok sayıda çalışmalar yapan İKSAD, 20-23 Mart 2018 tarihlerinde Antalya'da düzenlediği Uluslararası Nevruz Zirvesi ile bu faaliyetlerini taçlandırmıştır.

Nevruz Zirvesi kapsamında aşağıdaki sempozyumlar düzenlenmiştir:

1. Uluslararası Abay Kunanbayoğlu Kazak Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Cengiz Aytmatov Kırgız Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Ali Şir Nevai Özbek Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Dede Korkut Türk Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Miftaheddin Akmulla Başkurt Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Mahtumkulu Firaki Türkmen Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Azerbaycan Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu
1. Uluslararası Tatar Tarihi, Kültürü ve Edebiyatı Sempozyumu

Ülkemizde gerek içerik gerekse de konsept anlamında bir ilk olma özelliği taşıyan Nevruz Zirvesi'ne Yakutistan'dan Kazakistan'a kadar 11 ülkeden 213 akademisyen iştirak ederek alanlarında yaptıkları çok değerli akademik çalışmaları sunmuşlardır.

Zirvenin ikinci gününde Türkiye ve Türk Dünyası'nın pek çok yerinden folklor ve müzik etkinlikleri geleneksel Türk lezzetleri eşliğinde icra edilmiştir.

Zirvenin düzenlenmesinde emeği geçen başta değerli büyüğümüz ve zirve başkanımız sayın Prof.Dr. Mustafa TALAS beyefendi başta olmak üzere tüm düzenleme ve bilim kurulu üyelerimize, koordinatörlerimize ve çok değerli katılımcılarımıza yürekten teşekkür eder, Saygılar sunarım

Mustafa Latif EMEK
İKSAD Başkanı

I.ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	ii
FOTOĞRAF GALERİSİ	iii
KONGRE PROGRAMI	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi

BİLDİRİ ÖZETLERİ

Медведев Владислав Валентинович ŞEHİR PURNAŞ: «SOVETİZASYA» TRADİSYONEL KÜLTÜRÜ ÇUVAŞEY	1
Ягафова Екатерина Андреевна PRAZDNİÇNAYA KÜLTÜRÜ ÇUVAŞEY NA RUBEJE XX-XXI BB	2
Билалов Мустафа Исаевич EBRAZİYSKİYE İNDİKATORLARI EDİNTVA TÜRKSÜKÜGÜ MİRA	4
Faik ELEKBERLİ YUSUF HAS HACİBİN «KUTADGU BİLİG» KİTABINDA TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNÇESİ	5
Валеев Рамиль Миргасимович & Дмитрий Мартынов & Валентина Тугужекова NASLEDİYE TÜRKSÜKİ NAHODOV V TVORÇESTVE KATANOVA H. F. (1888 - 1922)	6
Калаханова Зухра Мухтаровна ROLÜ MOLODEJNİÇNİYE OBYEŞTVENNİYE ORGANİZACİY V AKTUALİZACİY ETNİÇESKİY İDENTİÇNOSTİ MOLODEJİ	7
Копуцу Мария Ивановна GAGAUZ DİLİNİN İLERLEMÄK ETAPLARI NEM ONUN DURUMU BÜNKÜ GÜNDÄ	8
Daria V. ZHIGULSKAYA & Daria V. SAPRINSKAYA ORİENTAL STUDİES DURING THE SİEGE OF LENİNGRAD	9
Равшан Тураевич Усанов EDİNTVA-VELİKÜE DOSTOYANİE	10
Sayfulla ABDULLAYEVA UYGUR KÜLTÜR'DEKİ MASHRAP	11
D. Garnyk LIUDMYLA HİSTORICAL ROLE OF WOMAN IN DEVELOPMENT OF EDUCATION, CULTURE AND SPIRİTUAL FAİTH IN SOCIETY	12
Нурали Нуров TRADİCİY NAPIŞANİYA «NAVRUZNAME» V PERSİDÜSKİY LİTERATÜRÜ MOVARENNAHRA	13
Леорена Хараева & Лиана Берберова ETNOKÜLTÜRÜNE OBYEŞLOVLENNİYE SPÜSÜBYE KOMMUNİKATİVNOGÜ POVEDENİYA V KONFLİKTNİY SİTUACİY(NA MATERİALE TÜRECKİY LİNGVOKÜLTÜRÜ)	14

**I.ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE
EDEBİYATI SEMPOZYUMU**

Сулак Софья Константиновна О МЕСТЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ДРУГИХ ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКОВ	15
Мухриддин Низомов АБДАРРАХМАН ДЖАМИ И ОСМАНСКИЕ ПРАВИТЕЛИ	16
Hisamitdinova Ferdaus Gulmitdinovna BAŞKURLARIN İLKBAHAR VE YAZ DÖNEMİ GELENEKSEL BAYRAMLARININ MITOLOJISI	17
Vera Danilova & Nikolay Kozhevnikov SEMIOTIC SYSTEMS AND SERIES IN THE YAKUT HEROIC EPIC OF OLONKHO	18
Жылқышыбаева Қарлығаш Қайсақызы KAZAK HANI ABILAY'IN SİYASETİ	19
Rafil Asilguzhin & Gaziz Yusupov KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASINDA TÜRK KÜLTÜR UNSURU	20
Dauren YESKEKBAYEV WELCOME, AZ NAURYZ OR ABOUT THE HOLIDAY WITH THE ONE THOUSAND YEARS HISTORY	21
Светлана ОРУС-ООЛ ОБЩИЕ СЮЖЕТЫ И МОТИВЫ ТУВИНСКОГО И ОГУЗСКОГО ЭПОСА «КИТАБИ КОРКУТ»	22
Caştegin TURGUNBAYER CENGİZ AYTMAOV'UN DIŞI KURDUN RÜYALARI ROMANINDAKİ KURT FİGÜRLERİNİN SİMGESEL ARKA PLANI	23
Erkan ÇER & Fatma AÇIKGÖZ & Murat AYDIN ÇOCUK KİTAPLARININ İÇERİK ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK FARKINDALIK OLUŞTURULMASINDA YARATICI DRAMANIN ETKİSİ	24
Erkan ÇER & Murat AYDIN TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİLİ BİR UYARAN OLARAK KISA FİLMLEİN KULLANILMASI	25
Yusuf Ziya BİLDİRİCİ MÜBADELE SÜRECİNDE GÖÇMENLERDEKİ SITMA OLAYLARI	26
Asya GÜZEL TÜRK KÜLTÜRÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ	27
Murat SERDAR & Harun IŞIK TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞ DÖNEMLERİ DİNİ-İTİKADİ İNANÇLARININ DEDE KORKUT HİKAYELERİNDEKİ GÖSTERGELERİ	28
Ebru VURAL ARSLAN HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DELİ KURT ADLI ROMANINDA ŞAMANİST UNSURLARIN MİT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	30

**I.ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE
EDEBİYATI SEMPOZYUMU**

Sedat MALDAR & Sevda GEÇEN	
TÜRKÇE KÖKENLİ ÇEKİM EDATLARIN KURDUKLARI HAL KATEGORİLERİ	31
Güllü KARANFİL	
GAGAUZLAR TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ VE ONU ETKİLEYEN DIŞ UNSURLAR	32
Burak BOYRAZ & Ü. Irmak ŞAHİN	
TÜRK SANATÇI TOMUR ATAGÖK'ÜN 2000-2015 YILLARI ARASINDAKİ SERGİLERİNE DAİR BİR ARAŞTIRMA	33
İsmail ÇELİK	
SOSYAL YAŞAMDA BEREKET İNANCININ BEREKET İNANCININ BEREKET EKONOMİSİNE ETKİSİ VE BEREKET EKONOMOSONON TEMEL DEĞERLERİ	34
Veysi ÜNVERDİ	
FREEDOM OF ÜİLLPOÜER AND DESTINY ACCORDING TO MATÜRİDİ	35
Veysi ÜNVERDİ & Mustafa ÜNVERDİ	
HİKMET VE FIKIH İLİŞKİSİ	36
Nihal MAMATOĞLU	
AKADEMİK ÇEVREDE ÇATIŞMA VE MÜZAKERE	37
Nihal MAMATOĞLU	
TÜRK KÜLTÜRÜNDE ARABULUCULUK	38
Nihal MAMATOĞLU	
TÜRK KÜLTÜRÜNDE PLANSIZ MÜZAKERE	39
Nihal MAMATOĞLU	
ÇATIŞMA VE MÜZAKEREDE RİSK ALMA	40
Pınar DAĞ & İnan GÜMÜŞ	
DELALET VE GÖSTERGE KAVRAMLARININ BELAGAT-GÖSTERGEBİLİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	41
Hatice BAYANA	
A.İ. KUPRİN'İN "KUTSAL ÜÇLÜ SERGİ'DE" ve İ.S. ŞMELYOV'UN "HAC" ADLI ESERLERİNDE HAC KONUSU	42
Hacer HÜSEYNOVA	
MİR CELAL'IN SANATSAL YARATICILIĞINDA ÇAĞDAŞLIK VE YA MODERNİZM MESELELERİ	43
Babək QURBANOV	
TÜRKSOYLU XALQLARIN İÇTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA NOVRUZ	44
Nesrin SİPAHİ KIRATLI	
BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM SORUNLARI	45
Ebru VURAL ARSLAN	
HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN DELİ KURT ADLI ROMANINDA ŞAMANİST UNSURLARIN MİT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	46

**I.ULUSLARARASI DEDE KORKUT TÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE
EDEBİYATI SEMPOZYUMU**

İlsever RAMİ	
RUS GEZGİN P.A. ÇİHAÇOV GÖZÜYLE TÜRKİYE VE TÜRKLER	47
Azize Serap TUNÇER	
KAZAK EDEBİYATINDA KENT VE ÇEVRE ÖGELERİ	48
Sevcan YILDIZ & Engin DERMAN	
MANAS DESTANI, OĞUZ KAĞAN DESTANI VE DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE YER ALAN BENZERLİKLER	49
Azize Serap TUNÇER & Muhammet KARAÇİVİ	
OSMANLI KENT YÖNETİMİ HİZMETLERİNDE MODERNLEŞME ÇALIŞMALARI	50
Sabri YILMAZ & Muhammed Selim KAYA	
SELÇUKLU SULTANI TUĞRUL BEY DÖNEMİNDE ETKİN BİR ÂLİM: ABDÜLKERİM el-KUŞEYRÎ ve ŞİKÂYETÜ EHLİ'S- SÜNNE BAŞLIKLİ RİSALESİ	51
Tolga ÖNTÜRK	
ŞEHİRİYÂR'IN TÜRKÇE ŞİİRLERİNDE TEKRAR SANATLARINA DAYALI İFADE ZENGİNLİĞİ	52
Osman KUBİLAY GÜL	
SİVAS'TA NEVRUZ GÜNÜ KUTLAMALARI VE HALK TAKVİMİ	53
Faik ELEKBERLİ	
TÜRK DÜNYASINDA TÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ İKİ FARKLI "ÜÇLÜ" DÜSTUR: TARİH VE ÇAĞDAŞLIK	54
Aydın UÇAR & R. Eser GÜLTEKİN	
ANTALYA KALEİÇİNDE TARİHİ SEFA HAMAMINA MİMARİ ÖZELLİKLERİNE VE KORUMA SORUNLARINA BAKIŞ	55
Вахит АКАЕВ	
ТЮРКСКИЙ КОМПОНЕНТ В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО КАВКАЗА	56
Айгуль ЗАЛИБЕКОВА	
ПРОТИВОРЕЧИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ДАГЕСТАНА	58

ЇЕНЁ ПУРНЇЇ: «СОВЕТИЗАЦИЯ» ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ЧУВАШЕЙ

Медведев Владислав Валентинович

кандидат исторических наук

Сургутский Государственный Педагогический Университет

vlad.etno@mail.ru

Процесс «советизации» традиционной культуры чувашей, как и у других этнических групп, нашёл отражение в повседневности и воззрениях, буквально «проникая» в традицию. Трансформации отчётливо прослеживаются в топонимии поселений, антропонимах, устном творчестве, материализованной культуре и других сферах человеческой деятельности.

Топонимия населённых пунктов наглядно презентует реалии «советизации». Например, чувашские посёлки и деревни Башкирской АССР: п. Красный Восток и п. Культура Аургазинского района, п. Їёнё ПурнЇЇ «Новая Жизнь» Бижбулякского района, а также колхозы Хастар «Усердный» и Їёнё сул «Новый путь».

«Советизация» отражается в сознании – изменяется набор характерных для чувашей личных имён. Новые имена получали и мальчики, и девочки: Рэм (Революция, Энгельс, Маркс), Владлен (Владимир Ленин), Владилен (Владимир Ильич Ленин), Люция (производное от Революция), Роза (в честь Розы Люксембург) и другие. Данные тенденции наблюдаются у чувашей, сохраняющих традиционные воззрения, у чувашей, исповедующих православие, и среди чувашей-мусульман.

Уже в первые годы установления советской власти устное творчество чувашей подвержено влиянию «советизации». На чувашский язык были переведены «Дубинушка», «Крестьянская марсельеза», «Интернационал», «Смело, товарищи, в ногу», «Варшавянка», быстро набравшие популярность среди молодёжи. В 1924 г. поэтом Н. Шелеби было написано стихотворение «Ленин», послужившее основой одноимённой песни. Через 16 лет она была записана от сельчан колхоза Канаш Похвистневского района Куйбышевской области уже как чувашская народная песня.

Одним из ярких примеров проникновения советского типа культуры в обрядовую жизнь народа можно назвать появление на надмогильных памятниках пятиконечной звезды, как правило, красного цвета. Объект могли выгравировать на металле, каменной плите или вырезать на деревянном юпе «надмогильном столбе» некрещёных чувашей.

В послевоенное время на столбах ворот, ведущих во двор, стали появляться красные звёзды, свидетельствующие об участии главы семьи (или супругов) в Великой Отечественной войне. Пятиконечные звёзды можно увидеть на наличниках окон и других деталях, дополняющих внешнее оформление жилища, а в некоторых случаях и на хозяйственных постройках – над дверями амбара или клетки. На звезде всегда акцентировано внимание, поскольку она занимала центральную часть композиции. Символы советского времени становятся востребованными и в ткачестве (они украшали концы полотенец).

«Советизация» традиции чувашей представляет собой закономерный процесс, осуществляемый в условиях формирования нового типа культуры и отвечающий на вызовы времени. Советская символика становится частью чувашской культуры, как и других народов нового государства. Не только внешние атрибуты дополняют объекты материализованной культуры, изменения затрагивают сознание и традиционные воззрения, что наиболее отчётливо прослеживается в обрядовой и праздничной практике чувашей. Инкорпорирование новых норм и образа жизни в традицию приводит к формированию иного типа культуры – советского, который мы отчасти наблюдаем и сегодня. Многие объекты «советизации» сохраняют свою актуальность, являясь частью повседневности (например, как фрагменты архитектурного декора) или выступая в качестве музейных экспонатов. Теперь они также часть «традиции» и культуры чувашей.

Ключевые Слова: Советизация, Чуваши, Новая Жизнь.

ПРАЗДНИЧНАЯ КУЛЬТУРА ЧУВАШЕЙ НА РУБЕЖЕ XX-XXI ВВ.

Ягафова Екатерина Андреевна

доктор исторических наук, доцент

Самарский государственный социально-педагогический университет

yagafova@yandex.ru

Чуваши – тюркоязычный народ Восточной Европы (1,5 млн чел.), проживающий, преимущественно, в Среднем Поволжье и Приуралье; абсолютное большинство чувашей исповедуют православие. Традиционная празднично-обрядовая культура чувашей как земледельческого народа определялась сезонностью аграрных циклов, сельской средой обитания, интенсивными социальными контактами внутри общины. Обрядовый календарь чувашей включал праздники и обряды новогоднего, масленичного, пасхального, семицко-троицкого циклов, весенне-летние хороводы и осенние благодарственные моления. В нем переплелись элементы разных религиозных систем: традиционной чувашской веры (чăваш тĕнĕ), христианства (православия), ислама, представляющие несколько типов и вариантов религиозного синкретизма. В современной праздничной культуре чувашей представлены как традиционные аграрные календарные праздники, трансформировавшиеся в ходе модернизации чувашского общества в XX – начале XXI в. и под влиянием глобализационных процессов (например, Сурхури (Новый год), Сăварни (Масленица), Мăнкун (Пасха), празднование окончания сева Акатуй, Çимĕк (Семик) и Троица, встреча и проводы весенне-летних игрищ и хороводов Вăйă и Уяв), так и абсолютные новации, появившиеся в последние десятилетия вследствие актуализации локальных идентичностей их участников. Праздники и обряды чувашей претерпели в течение XX – первых десятилетий XXI в. трансформацию содержания, структуры и формы проведения. Утратив традиционные пространственно-временные и смысло-содержательные характеристики как сакрального действия, они превратились из семейно-родовых или сельских обрядов и праздников в региональные праздники-концерты, в этнические шоу, нацеленные на удовлетворение этнокультурных запросов городского чувашского населения, дистанцированного в повседневной жизни от этнической сферы. Актуальной проблемой изучения современной праздничной культуры чувашей является выяснение того, каким образом ее развитие обусловлено с сохранением этничности и формированием этнической идентичности членов группы? В исследовании на примере осенних благодарственных молений Кĕр сăри (Осеннее пиво) прослежено, каким образом происходит изменение первоначальных содержательных и пространственно-временных характеристик, а также функции этого праздника в консолидации этнического сообщества и в передаче этнокультурных традиций от старших поколений младшим. Наряду с общеэтническим и региональным (земляческим) уровнями идентичности в самоидентификации чувашей сегодня актуальны и локальные формы, связанные с «малой Родиной» - селением и даже улицей. В исследовании показано, каким образом отражается этническая специфика в праздниках улиц и селений, активно распространяющихся в местах компактного проживания чувашей. Исследование основано на собственных полевых материалах автора 2002-2016 гг. и изучении опубликованных источников и литературы. Методология исследования предполагает историко-сравнительный и структурно-функциональный анализ материала.

Ключевые Слова: Чуваши, Праздничная культура, Акатуй.

FESTIVE CULTURE OF THE CHUVASH AT THE TURN OF XX-XXI CENTURIES

ABSTRACT

The Chuvash are Turkic people of Eastern Europe (1.5 million people), living mainly in the Middle Volga and Transurals region. The absolute majority of the Chuvash are Orthodox. Festive ritual culture of the Chuvash – a Turkic speaking people of Russia, historically living in Eastern Europe, in the Volga river middle course and in the Trans-Urals – is determined by agricultural activities of the people, which have been developed for more than two thousand years. Religious beliefs and practices of the Chuvash were most clearly manifested in the agrarian cult, which integrated the cult of natural elements (earth, vegetation, water), the cult of the ancestors and the supreme god Tura. Today their festive culture is represented by both traditional agricultural calendar festivals that were transformed in the course of modernization of the Chuvash society in XX-beginning of XXI century and under the influence of globalization processes (e.g. Surhuri (New Year), Săvarni (Pancake Week), Mănkun (Easter), celebration of the end of the seeding time Akatui, Siměk (Semik) and the Trinity, welcome and farewell to spring-summer merrymaking and round dances Văyă and Uyav), and total innovations that occurred in recent decades due to actualization of the participants' local identities. Traditional celebrations and ceremonies of the Chuvash undergone transformation of the content, structure and form during the XX and in the first decades of the XXI century. Having lost traditional space-time and the meaning-content features as a sacred action, they turned from family and tribal or rural rites and celebrations into regional festivals, concerts, ethnic shows, aimed at satisfying ethnic and cultural needs of urban Chuvash population, distanced in the daily life of the ethnic sphere. The burning issue in research of modern festive Chuvash culture is how its development is connected with ethnicity and ethnic identity of the group members. On the base of autumn thanksgiving praying Kěr sări (Autumn beer) the authors trace the changes of the original content, spatial and temporal characteristics, as well as functions of this festival in consolidating the ethnic community and in transmitting ethnic and cultural traditions from the older generations to the younger ones. Today along with general ethnic and regional (community) levels of identity in self-identification of the Chuvash there are relevant local forms associated with a "small homeland" – a village and even a street. The research shows how ethnic specifics is reflected in street and village festivals widely spreading in the places of compact Chuvash residence. The research is based on the author' field materials of 2002-2016 and on the study of published sources. The research methodology is based on historic and comparative analysis and structural and functional analysis of the data.

Key words: Chuvash, Festive Culture, Akatui.

ЕВРАЗИЙСКИЕ ИНДИКАТОРЫ ЕДИНСТВА ТЮРКСКОГО МИРА

Билалов Мустафа Исаевич

Доктор философских наук, профессор

Дагестанский государственный университет

mibil@mail.ru

Единство тюркского мира сегодня зиждется на общем языке, на возможности создания единого языка «ортатюрк», духовного единения на основе мыслительного стиля «анатюрк», ряда других элементов многовековой культуры. Осмысление цивилизационной идентичности Дагестана, Северного Кавказа, да и всей России выводит исследование за пределы тюркского мира, предполагает поиск особенных и общих ценностей, присущих данным регионам помимо языковой идентичности. Тот же кавказский дух вписывается в более емкое культурное пространство, которое ныне называют евразийским и претендует на цивилизационный масштаб.

В цивилизационных истоках национальной традиции евразийских народов есть серьезные основания для выработки такого пути развития, основными ценностями которого являлись бы специфические ментальные, психологические, этно-культурные, географические и иные исторические нормы и идеалы. Особо значима здесь роль суфийского ислама, имеющего единые содержательные элементы с другими религиозными системами евразийства.

Россия и ее регионы, в том числе, Российский Кавказ, Азербайджан, Турция, Казахстан, другие тюркские страны и евразийские регионы не должны копировать Запад в своем движении к гражданскому обществу как новой цивилизационной перспективе, им предстоит опираясь на исторически сложившиеся единые синкретичные ценности - приоритет духовных ценностей, ориентация не на всевозрастающее материальное производство и потребительство, а на аскетическую умеренность, на братскую взаимопомощь и коллективизм, не на либеральную, а на консоциальную демократию, в которой права человека не доминируют, а сосуществуют с правами этноса и социума. Евразийские ценности формировались на смешении, неорганическом слиянии разнородных элементов, различных культов и религиозных систем. Идеал евразийских народов не есть упрощенная свобода - познанная наукой необходимость, а подключающая для своего культивирования менее самоуверенные формы общественного сознания – мифологию, искусство, верования... Опираясь не только на сциентистское мышление, но и на иррационализм и мистицизм, на ценностную рациональность, евразийской цивилизации предстоит развить и дополнить свой вариант базовых принципов, соответствующих ментальности, культуре, религии и экономическому укладу наших народов.

Ключевые Слова: Тюркский Мир, Дагестан, анаюрт, Единство.

YUSUF HAS HACIBİN «KUTADGU BILIG» KİTABINDA TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNÇESİ

Doç. Dr. Faik ELEKBERLİ
Azerbaycan Milli İlimler Akademisi,
faikalekperov@mail.ru

ÖZET

11. yüzyılda Türkistanda yaşamış Türk aydını Yusuf Has Hacib Balasagunlu (1017- 1077) Türk düşüncesinin gelişmesinde mühim rol oynamıştır. Özellikle, onun «Kutadgu Bilig» kitabı Türk siyasi-felsefi düşüncesinin yeni bir aşamaya kadam koyması ve Orta Çağ Türk Siyasi-Felsefi fikrinin oluşmasında çok önemli yere malikdir. O, bu kitabında dövrünün İslam dininin siyasi-felsefi düşüncesiyle eski türklerin törelerinden, yaşam ve düşünce tarzından ileri gelen felsefesinin ortak mahiyetinden bahs etmiştir. Bu açıdan kitab türklerin menevi tarafını, siyasi ve yönetim görüşlerini ortaya koymakla İslam dini ile bütünleşmesinin öneminden de söz açır. Yusuf Has Hacib bu eserinde İslam öncesi ve İslamsonrası Türk insanının siyasi-felsefi düşünse tekamülünü çok iyi halda yansıtmıştır. Ona göre, devletin kanunları, Ana Yasası, yönetim sistemi o zaman möhteşem ve küdretilidir ki her bir Vatan evlatı, Vatandaş devleti kendi ailesi gibi sevir ve mukkedes sayır.

Aynı zamanda, kitabda türklerin devlet yönetiminin siyasi-felsefi prensipleri öz eksini tapmıştır. Y.Has Hacib eserde Gündoğdu adlı adaletli, bilikli bir hökmdarla onun baş bakanı (veziri) Aydoldu arasındaki devlet, toplum, yönetim vs. baresindeki görüşleri tasvir etmiştir. Onların düşüncelerinden anlaşılır ki Gündoğdu adelet, Aydoldu seadet ve hoşbahtlık simgeleridir. Gündoğdu der ki begliyin esası adeletdir, adelet yoludur. Bey, Han ülkeni adeletle yöneterse arzusuna ulaşar. Ona göre, yöneticiler yalnız adeletli olmakla yetinmemeli, daima doğru yolda olmalı karar verirken şunu heç zaman unutmamalıdır: Eger iyi olsa devletin başçısı, İyi olacaktır, onun işçisi.

Daha sonra Aydoldunun yerine onun oğlu Öyüdülmüş Baş bakan olur. Gündoğdu ile Öyüdülmüş arasındaki dialoglar da akıl, ilim, beylik, mertlik, ahlak, felsefe ve politik hakkındadır. Aynı zamanda devlet başçısı ve onun çevresi, baş bakanın şahsiyeti, ordu başçılarının kimliyi, dahası elçi, kaleçi, katip, aşbaz veb. Da bu tartımların obyektidir. Kitabda yazılır ki Bey devleti siyasetle nizamlamalıdır. Ama bu siyasetde milli örf-adetler, dini mesleler öz eksini tapmalıdır. Devletin direği iki faktöre bağlıdır: 1) halk için iyi kanun, 2) hizmetçilere verilen maaş. Bey ülkesini iyi yönetmek için bilikli, akıllı, adil, tedbirli, abırlı, sabırlı, gözütoh, adeletli, ahlaklı vs. keyfiyetlere sahip olmalıdır.

Ona göre Türklük ve İslam adeletlikdir. Demeli, Türk ve İslam düşüncesi birbirinin bütünüdür. Her ikisinde insanların en iyisi imanlı insanlardır. Türk-İslam düşüncesine göre devlet başçısı ve baş bakan halk içinden seçilmeli, doğrucul ve bilikli olmalıdır. Bu düşünceye göre biliksiz adam özellikle yönetimde olursa heç bir işe yaramaz. Kalbi boş olar.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Has Hacib, Orta Çağ, Türk siyasi düşüncesi, «Kutadgu Bilig», Türk-İslam siyasi-felsefi düşüncesi.

**НАСЛЕДИЕ ТЮРКСКИХ НАРОДОВ В ТВОРЧЕСТВЕ КАТАНОВА Н. Ф.
(1888 - 1922)**

Валеев Рамиль Миргасимович

*доктор исторических наук, профессор
Казанский Федеральный университет
valeev200655@mail.ru*

Дмитрий Мартынов

Казанский федеральный университет

Валентина Тугужекова

*Хакасский научно-исследовательский институт
языка, литературы и истории*

АННОТАЦИЯ

В докладе обобщены современные оригинальные научные материалы и оценки, посвящённые биографии и наследию выдающегося хакасского востоковеда-просветителя, тюрколога, профессора, зав. кафедрой турецко-татарского языка Казанского университета Н.Ф. Катанова (1862 - 1922). Его научно-исследовательская, педагогическая, общественная деятельность внесла огромный вклад в российскую и европейскую ориенталистику и тюркологию XIX – XX вв. Профессор Н.Ф.Катанов – один из выдающихся национальных учёных, представителей российской науки, образования и культуры XIX-XXI вв. Его жизненный путь и наследие отразили важные события и тенденции отечественного и мирового востоковедения и тюркологии. Профессор Казанского университета стал одним из крупных представителей лингвистической и историко-этнографической линий российской и европейской тюркологии, ориентированной не только на письменную, особенно на живую культурную традицию тюркских народов Евразии.

Ключевые слова: Россия, Восток, Тюркология, Н. Ф. Катанов.

ABSTRACT

In this work all contemporary scientific materials and assessments about the biography and legacy of the Khakass orientalist, educationalist, turkologist, professor, head of the Department of Turkish-Tatar language of Kazan University N.F. Katanov (1862 - 1922). His research work, teaching and social work contributed a great deal to the Russian and European orientalism and turkology of the 19th – 21st centuries.

Professor N.F. Katanov is one of the most prominent national scholars who represent Russian science, education and culture of the 19th – 21st centuries. His life and legacy reflects the important events and trends of Russian and global orientalism and turkology.

Key words: Russia, East, Turkology, N.F. Katanov.

**РОЛЬ МОЛОДЁЖНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В
АКТУАЛИЗАЦИИ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ МОЛОДЁЖИ**

Калаханова Зухра Мухтаровна

кандидат исторических наук, доцент

Ставропольский институт кооперации

филиал Белгородского университета кооперации экономики и права

zyzy.81@mail.ru

Молодежная культура относится к числу особо сложных явлений. Развитие социальной и патриотической активности тюркоязычной молодежи осуществляется через воспитание и обучение лидерских качеств, а также отбор и поддержку наиболее эффективных спикеров. Система такого воспитания заложена в основу менталитета карачаево-балкарцев и в целом тюркоязычных народов. При этом в настоящее время молодежные объединения складываются в определенный элемент социальной структуры, играющий все более заметную роль в социально-экономической и политической жизни. Однако для развития они нуждаются как в укреплении собственной инфраструктуры, так и в целенаправленной государственной, спонсорской поддержке и эффективном межсекторном партнерстве.

Отправными пунктами при изучении молодежной культуры выступают понятия молодости и молодежи. Молодость - это этап жизни, в течение которого каждый человек переходит от детства к взрослости. Основными каналами социализации выступают этнос, семья, школа и высшее учебное заведение, общество сверстников, средства массовой коммуникации и, конечно же, молодёжные организации, где в принципе складывается молодежная культура. Социально-психологической первопричиной стремления молодого человека (молодежи) к объединению в группы является нативная потребность к самосознанию, самоутверждению, самовыражению и самореализации. Эти естественные устремления далеко не всегда получают необходимую поддержку. Дело в том, что почти все названные выше каналы социализации, за исключением общества сверстников и молодёжные организации, рассматривают молодого человека главным образом в качестве объекта воздействия. Социальная группа, сформировавшая субкультуру, может отличаться от представителей доминирующей культуры языком, образом жизни, манерами поведения, обычаями и т.д.

**GAGAUZ DİLİNİN İLERLEMÄK ETAPLARI HEM ONUN DURUMU BÜÜNKÜ
GÜNDÄ**

Копуцу Мария Ивановна

Научно- исследовательский центр АТО Гагаузия

им. М. В. Маруневич

gagauzbilim@hotmail.com

Gagauziya- o Avtonom –Teritorial Bölgesi, angısı bulunêr Moldovanın üülen tarafında. Gagauz Avtonomiyasında yaşêr 160bin kişiyä yakın, gagauzlar- 90. gagauzlar –bir türk halkıdır, angısı tradişiyaya görä ortodoks hristian dinini tutêr. Herbir halk için dil-en önemni faktorlardan biri sayılêr. Gagauz halkının dili – gagauz dili. Gagauz dili-türk dillerinin oguz grupasına girer.

Geçip Balkannardan Besarabiyaya gagauzlar koorudu milletin dilini. Gagauz halkın üz yılın içindä dilinin yazılmış örnekleri göstererlär dilimizin geniş geografiyasını hem istoriyasını.

Çok yıl geeri M. Çakir demişti: “Gagauz dili hem gagauzların kulturaşı ilerleyecek”. Buna biz büün etiştik. Yazımıs, var nicä demää, ani çekeder bilinmää 1895-ci -1904 yıllarda kirilişa yazılarinnan rus etnografından – Valentin Moşkovdan kiyadında “Наречия тюркских племен (1904г)”, taa ilerida arab yazılarinnan kiyadında “Материалы к изучению наречия тюркского языка (1985г)”. Taa sora gagauz dilindä yazıları ilerleder aydinnadıcı M. Çakir, angısı açtı yol millet yazımıza. XX-ci asirdä kimi gagauzlar kabletilär üüsek üretim da peydelanêr bilimcilär, akadeniklär, yazıcılar, asker adamnarı : M.N.Guboglo, vişe-premiyer ministr Aleksandr Birledänu, akademik- Gleb Dragan...

Gagauz dilindä dedelerimizdän bizä etişti çok halk türküleri, masallar, legendalar, cümbüşlär. 1996 yılda gagauz dili latin grafikasına geçirildi. Büünkü gündä gagauz dili temel olêr halkın bütünnä kulturaşına.

ORIENTAL STUDIES DURING THE SIEGE OF LENINGRAD

Dr. Daria V. ZHIGULSKAYA

*Department of Central Asia and the Caucasus,
Institute of Asian and African Studies
daria.zhigulskaya@rambler.ru*

Daria V. SAPRINSKAYA

*Department of Central Asia and the Caucasus,
Institute of Asian and African Studies
saprinskayadv@gmail.com*

Saint Petersburg (Leningrad) is rightly regarded as the centre of Russian oriental studies – a place that has traditionally offered a good environment for studying the history of the Orient, the languages and literature of that region. The paper is devoted to the memory of the outstanding Soviet oriental scholars, successors to the St Petersburg school of oriental studies, who continued to toil selflessly and pursue their research work even during one of the most difficult and tragic periods of the Great Fatherland War – the siege of Leningrad.

Immobilised by the 872-day siege (8 th September 1941 -27 th January 1944), by a monstrous ordeal that cost numerous lives, the hero-city of Leningrad continued to resist, live and work. And the work went on not only for the front – it continued uninterrupted in science and the arts. The outstanding Soviet orientologists I.A.Orbeli, B.B.Piotriovskiy, M.M.Dyakonov, A.N.Boldyrev and many other researchers devoted that period to serious research work.

Thus, in the field of oriental studies, there were two academic events that deserve special attention – meetings of enormous symbolic importance for study of the heritage of the medieval Orient in world science:

- A celebration of the 800 th anniversary of the birth of the great poet Nizami Gyanzhevi, held on Sunday 19 th October 1941 - the 120 th day of the war and the 42 nd day of the total blockade of Leningrad. The meeting opened with a speech by Academician I.A.Orbeli, the Director of the Hermitage. It was accompanied by an exhibition entitled ‘The Era of Nizami’, featuring the few exhibits that had remained in the Heritage after the evacuation of the main archive.

- The second event was the Navoi Readings, held to mark the 500 th anniversary of the outstanding poet, humanist and statesman of Timurid Khorasan, Alisher Navoi. This took place on 10 th and 12 th December in the Hermitage’s School Cabinet. It was also the subject of an academic session in the Leningrad Institute of Oriental Studies on 29 th December.

It is important to point out that celebrations of these important dates were held in the poets’ native lands, though somewhat later. In 1941, neither in Moscow nor in any city of the Soviet Union other than Leningrad were formal ceremonies held to celebrate those landmark events. The very fact that the great poets were honoured in a besieged city that was doomed to suffering, a city whose enemies considered it dead, testifies to the unbroken will of its residents and to the eternal beating of the heart of science – humane, invincible and knowing no boundaries.

ЕДИНСТВА-ВЕЛИКОЕ ДОСТОЯНИЕ

Равшан Тураевич Усанов

кандидат философских наук, доцент

Худжандский государственный университет

имени академика Бабаджана Гафурова

ravshan-usanov@mail.ru

За 26 лет независимого развития наша страна твердо вступила на путь строительства демократического правового и светского общества. За этот период наша страна добилась заметных успехов и достижений. Самое главное достижение это прекращение гражданской войны, начало восстановления и возрождение разрушенной экономики и структур государственной власти. С 1997 года началась всесторонняя политическая, социально-экономическая и культурная реформа.

Почему с 1997 года? Сегодня необходимо подчеркнуть, что достижение национального согласия, мира и единства было логическим продолжением политики государства, правительства Таджикистана и усилий Эмомали Рахмона в этом направлении. Еще на 16 сессии Верховного Совета Республики Таджикистана в Худжанде он решительно заявил: «Я клянусь направить свои знания и опыт для восстановления мира в каждом доме и в каждой семье, преданно трудиться ради процветания любимой Родины» (1). Мудрое руководство, искренность и непоколебимый патриотический дух главы государства, эффективная организация им деятельности всех структур органов государственной власти, неправительственных организаций и политических партий, доверие к нему со стороны населения и различных политических групп и плодотворное сотрудничество в атмосфере взаимопонимания стали главными факторами, заложившими основу благим созидательным перспективам. Неустанное старание Главы государства на этом пути, а также природная мудрость нашего гордого и имеющего богатое культурное наследие народа дали положительные плоды. 27 июня 1997 года было подписано Общее соглашение об установлении мира и национального согласия в Таджикистане. Президент в своем интервью «Независимой газете» подчеркнул, что правительственная сторона постоянно и последовательно предпринимала шаги по урегулированию межтаджикского конфликта, проявляла гибкость, толерантность и уступчивость по многим острым аспектам.

Трудность заключалась в том, по мнению Главы государства, что лидеры оппозиции в своих предложениях, по сути, требовали изменения существующего конституционного строя путем действующей Конституции, которая была принята на всенародном референдуме (2).

UYGUR KÜLTÜR'DEKİ MASHRAP

Prof. Dr. Sayfulla ABDULLAYEVA

Issyk-Kul Devlet Üniversitesi

abdullaev.sayfullah@gmail.com

ÖZET

Hayatta önemli Uygur bayramları vardır. Onlardan Uraza Bayram, Kurban Bayram, Noruz Bayram. Bu tür bayramlar Uygur halkının kültürüne ve insanların kaderine katılmışlar. Uygurlar, bir insanın kaderinin büyük olaylarla bağlantılı olduğuna inanırlar.

Uygur etnosunun temsilcilerinin, insan kaderini ve mesleğin önceden belirlenmesine ilişkin tezimize kesinlikle alıştıkları fikrinden çok uzaktayız. Uygurlar için, kader oldukça yaygın, değişmez bir modeldir ve çoğu, çeşitlilik ve gelişme kabiliyetindedir. Bu başka açıkça bir şey gibi olduğunu ve ikna edici biçimde insanların zihniyetini ve psikolojisini anlatan sosyal kurum Mashrap ile kanıtlanır. İnsanın Çoğu için mashrap, Rus halkının karnavalına ya da Tatar halkından gelen Sabantuy'ya benzer tipik bir Uygur bayramıdır. Fakat durum daha da karmaşıktır. Mashrap bayram adından daha fazlası. Mashrap Uygurlar için bir okul ve akademi hayatı, belki de bireyin sosyalleşme olan ana özü, hayati alanine gelenler için , onların işini buldum yardımcı olur.

Uygurlar bir hayat yolunu kendi görüşlerine göre mesleğini bulma, anlama ve gerçekleştirme kabiliyetinde olan mutlulukla ilişkilendirirler. Kelimenin gerçek anlamda mutlu bir insan mesleğinden ve gerçekleşmesinden memnun olmalıdır. Onun benzersizliğini fark etmeli ve dünyaya vermelidir. Mutlu bir insan hayat misyonunu bulabilir.

Bu durumda, Uygur mashraplarının düzenlenmesi ve yürütülmesi için özenle hazırlanmış prosedür ve mashrap içinde eğitimsel ve didaktik faaliyet ve nesiller arası etkileşim yöntemleri üzerinde durmayacağız. Biz sadece bu aktivitenin içeriğinin sembolik biçimli bileşeni üzerinde duruyoruz. Mashrap prosedürleri hayatın kendisi kadar doğaldır. Bununla birlikte, gençlerin yaşam yolunda mesleklerini araştırmak için gençleri doğrudan ve motive etmek için Uygurlar, oğullarının ve kızlarının biyografileri de dahil olmak üzere geçmişten gelen en iyi geleneklere yöneltilirler. Lutfulla Mutallip'in örneği bu ışıklardan biridir. Şair hakkında ve bütün ulus için zor zamanlarda meşale olduğunu, onun gençliği meşale gibi gectigini türkülerin birinde söylenir. Tribün efsanesi örneğinde görebileceğiniz- meslek kaderin haritasıdır, yalnızca dar bir kişisel biçimde değil, toplumsal ölçekte olduğu için bu topraklara gelmişsinizdir.

**HISTORICAL ROLE OF WOMAN IN DEVELOPMENT OF EDUCATION,
CULTURE AND SPIRITUAL FAITH IN SOCIETY**

Ph.D. Garnyk LIUDMYLA

*National technical university «Kharkiv polytechnic institute»
milla.garnyk@gmail.com*

SUMMARY

During long centuries in the Western and Eastern countries main role of woman traditionally was motherhood. Nowadays in age of technical progress, scientific discoveries and globalization of knowledge gender roles were significantly changed. Woman in modern society now has another status and life mission, because she gets new values, spiritual and cultural needs, those cardinally changed today public opinion about predestination and role of woman in our world. Nevertheless, in history of Turk world and beyond we can find a lot of interesting facts in biographies of women, whose ideas have advanced their time and eternally changed historical destiny of their compatriots.

Turk world today is not limited by historical and geographical area of settlement of Turk communities – it is wider notion that can be defined as spiritual, cultural and socioeconomic unity of communities whose historical heritage and origin belongs to ethnical groups of Turk family. Main target of our research is to analyze and identify historical roles of woman in development sociocultural space and saving historical heritage of Turk people. Among names of great women whose life and social activity should be good example for contemporary generation we can underline: Umm Al-Hasan (daughter of Prophet Muhammad), Hurshutbanu Natavan (last Karabah princess, poet, philanthropist, political leader); daughter of Ismail Gaspirali, Shefika-sultan, who was first Tatar girl who leads women's political party and was follower of her father in educational policy and promotion historical heritage threw newspapers and journals, also many others great women, whose life, social activity and faith will inspire and encourage us to facilitate communication within and beyond Turk world to share our traditions and cultural heritage.

Key words: Turk world, gender role, education, cultural heritage, spiritual and cultural leadership.

**ТРАДИЦИИ НАПИСАНИЯ «НАВРУЗНАМЕ» В ПЕРСИДСКОЙ
ЛИТЕРАТУРЕ МОВАРЕННАХРА**

Нурали НУРОВ

*кандидат филологических наук
Худжандский государственный
университет имени академика Б. Гафурова
nurali74@mail.ru*

Праздник Навруз у таджиков связан с ярким и светлым началом истории, являющейся общей для всех арийских племен. Слово «навруз» во всех древних персидских языках, в частности, согдийском, элементы которого присутствуют в современной таджикской речи, обозначает «новый день», «светлый день», «яркий день». В этом смысле, таджики, подобно своим предкам, почитали Навруз как праздник начала года или, по словам самих таджиков, «иди сари сол», и считали его днем начала жизни. Многие источники связывают начало празднования Навруза с царем Джамшидом Каяни. В «Шахнаме» Фирдоуси этот факт изображается следующим образом: «Однажды Джамшид, восседая на своем троне, осуществил переход с горы Дамованд в Вавилон, и этот день был первым днем месяца Фарвардин – Хурмуздруз. Люди посчитали этот день счастливым и устроили празднество:

به فرّ کیانی یکی تخت ساخت،
چه مایه بدو گوهر اندر نیشاخت .
که چون خواستی، دیو برداشتی،
ز هامون به گردون برافراشتی .
چو خورشید تابان میان هوا،
نشسته بر او شاه فرمانروا .
جهان انجمن شد بر تخت او،
شگفت فرو مانده از بخت او .
به جمشید بر گوهر افشانند،
مر آن روز را روز نو خواندند .
سر سال نو هرگز فرودین
برآسود از رنج روی زمین .
بزرگان به شادی بیاراستند،
مه و جام و رامشگران خواستند .
چنین جشن فرّخ از آن روزگار
به ماند از آن خسروان یادگار...

(8، 34)

Абурайхон Бируни в своем «Осор-ул-бокия» также связывает возникновение Навруза с Джамшидом и пишет, что «когда Джамшид построил для себя колесницу и в этот день воссел на ней, джины и шайтаны подняли ее в воздух и за один день он прошел с горы Дамованд до Вавилона, и, увидев это, люди удивились и сделали этот день праздником, и, в память об этом дне, они устраивают торжество и кружатся в танце». Гардези придерживается мнения, что Джамшид «устроил праздник в благодарность тому, что Бог отвел от людей жару и холод, болезни и смерть, и так продолжалось триста лет, и в этот же день он верхом на теленке поехал на юг, чтобы воевать с дивами и темными силами и уничтожил их в борьбе» (3,325).

**ЭТНОКУЛЬТУРНО ОБУСЛОВЛЕННЫЕ СПОСОБЫ
КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ В КОНФЛИКТНОЙ СИТУАЦИИ
(на материале турецкой лингвокультуры)**

Леорена ХАРАЕВА

*доктор педагогических наук
Кабардино-Балкарский государственный
университет им. Х. М. Бербекова*

Лиана БЕРБЕРОВА

*кандидат педагогических наук
Финансовый университет при Правительстве РФ*

АННОТАЦИЯ

Насколько бы человек не был неконфликтным, он не в состоянии прожить без каких-либо разногласий с окружающими. «Сколько людей столько и мнений», и поэтому мнения людей вступают в противоречие друг с другом. Конфликты встречаются во всех сферах деятельности людей. Проблема конфликта затрагивает интересы учёных разных областей.

Изучение конфликта ведётся в рамках педагогики, лингвистики, конфликтологии, юридических и социологических наук. Существует множество определений понятия «конфликт». Это «столкновение» и «противоречие». Обычно под конфликтом понимается любое проявление несовпадения интересов. Знание и незнание культурных особенностей партнеров также играет огромную роль. К личностным причинам конфликтов относятся своенравие, честолюбие, подавленная злость, жажда власти или сильное недоверие. Чаще всего конфликты возникают между партнёрами по бизнесу, коллегами, друзьями, родственниками и супругами.

Современная конфликтология утверждает, что любой конфликт можно ослабить и найти компромисс. В случае компромисса никто не побеждает и никто не проигрывает. Идея гармонии побуждает всегда искать золотую середину и приходиться к общему мнению. Как в профессиональном так и в бытовом общении на совместимость людей в процессе коммуникации влияют такие факторы, как различная степень мировоззрения, профессионализма, обязанностей и различие черт характера.

Анализ эмпирических данных рече-ситуативного поведения выявил специфику интерпретации понятия «конфликт» в языковом сознании носителей языка. Так, в турецкой лингвокультуре нехарактерно стремление к компромиссу или к тому, чтобы дать собеседнику сохранить лицо. Возможна также эмоциональная жестикоуляция, допустимо повышение голоса, резкое выражение отрицания «Asla!», «İmkansız!», «Olmaz!».

Проведенный анализ теоретических лингвокультурологических исследований турецкой лингвокультуры позволил выделить базовые этнокультурные особенности восприятия конфликтной ситуации и специфику национальной картины мира, влияющие на коммуникативное поведение турков. На основе дифференциальных проявлений культур (ориентации на коллективизм или индивидуализм, ценности демократичности или авторитаризма, высокой или низкой контекстуальности и степени эмоциональности) были установлены основные дифференциальные признаки коммуникативного поведения представителей турецкой лингвокультуры в конфликтных ситуациях общения.

**О МЕСТЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ГАГАУЗСКОГО ЯЗЫКА В СИСТЕМЕ ДРУГИХ
ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКОВ**

Сулак Софья Константиновна

Доктор филологии

Научно- исследовательский центр

АТО Гагаузия им.М.В.Маруневич

sulak_sofia@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Бурный рост научно- технических знаний в наши дни отразился в том, что свыше 90% новых слов, появляющихся в современных языках, составляет специальная лексика. Следовательно, рост числа терминов различных наук обгоняет рост числа общеупотребительных слов языка и поэтому в настоящее время число терминов может превышать число неспециальных слов языка.

При этом большее число терминов проникает в общеупотребительный язык, а терминологические проблемы оказывают все большее влияние на язык в целом. Поэтому изучение терминологии разных языков становится все более важным. Актуальна проблема изучения терминологии и для развития гагаузского языка.

Наука о терминах сформировалась в 30-е годы XX столетия. Разница между обычным словом и термином обусловлено тем, что они отражают явления разных уровней мыслительной деятельности научного мышления и бытовое оперирование представлений.

Одной из самых устойчивых тематических групп лексики считается терминология родства. Анализ гагаузских названий родства показывает, что большинство этих названий является словами тюркского происхождения.

Таковы термины: ana, boba, ool, gelin, kauna. В связи с развитием гагаузского письменного языка в настоящее время является весьма актуальным создание общественно-политической, официально-деловой, отраслевой и другой терминологии, необходимой для нормального функционирования гагаузского языка социо-нормативной культуры.

Ключевые слова: терминология, термин, проблемы, наука, родства.

АБДАРРАХМАН ДЖАМИ И ОСМАНСКИЕ ПРАВИТЕЛИ

Мухриддин НИЗОМОВ

кандидат филологических наук

Таджикский Национальный университет

АННОТАЦИЯ

Нуреддин Абдаррахман Джами как яркий представитель литературы XV века, выдающийся поэт эпохи тимуридов, продуктивный литератор персидско – таджикской литературы пользовался редкой популярностью среди своих современников. Великий литератор в своё время пользовался большим авторитетом среди всех слоев общества, включая учёных, литераторов, философов и эмиров. Политики той эпохи из Индии и Малой Азии, Хоросана и Мавераннахра и до границ Китая с большим уважением относились к нему, и разными способами хотели приблизить его к себе. Джами тоже проявлял почтение, каждому из этих правителей и посвящал многим из них свои произведения.

Несмотря на конфликты и разногласия между Тимуридами и Османской империи Абдаррахман Джами во второй половине XV века имел тесный связь с двумя Османскими правителями – Султан Мухаммадом Фотехом (1451-1481) и Султан Баязидом вторым (1481 - 1513) и посвятил им хвалебные касыды и отдельные произведения. Так, Султану Мухаммаду Фотеху посвятил свой трактат «Трактат об определении вероисповедания суфиев, мутакаллимов и древних философов». По данным Тош Кубразаде Джами написал данный трактат по велению Султана Мухаммада Фотеха и прислал его в Стамбул в 1481 г.

Второй османский правитель, который было поддерживал тесный связь с Джами был Султан Баязидхан второй. Этот султан иногда переписывался с поэтом и в «Муншаоти Фаридунбек» («Письма Фаридунбека») сохранились два письма Султана Баязидхона и ответы Джами на них. В третьем диване Джами под названием «Хатимат-аль- хаят» («Конец жизни») имеются несколько касыд, посвящённые Баязидхану, который щедро вознаграждал поэта... Кроме того Джами посвятил Баязидхану третью тетрадь своей поэмы «Силсилат-уз- захаб» («Золотая цепь»), которая была названа «Ма’далатнома» («Книга справедливости») и в конце этой части восхвалял этого правителя за его щедрость и справедливость.

Выше изложенное показывает, что Джами имел тесный контакт с Османскими султанами и между ними существовал взаимоуважение. Данное явление можно воспринимать и как образец дружбы между фарсиязычными и туркоязычными народами.

Ключевые слова: Джами, Османские правители, Темуриды, трактат, касыда, поэма, взаимовлияние.

BAŞKURLARIN İLKBAHAR VE YAZ DÖNEMİ GELENEKSEL BAYRAMLARININ MITOLOJİSİ

Hisamitdinova Ferdaus Gulmitdinovna

доктор филологических наук, профессор

Институт истории, языка и литературы

Уфимского федерального исследовательского центра РАН

hisamitdinova@list.ru

ÖZET

Başkurt halk kültüründe Nevruz, Nardugan, Kargatuy (Karga Düğünü) veya Karga Butkahı (Karga Lapası), Kuzgalak (Kuzukulağı) Bayramı, Kekük Seye (Guguk Çayı) gibi bayramlar ilkbahar ve yaz dönemi geleneksel bayramlarıdır. Adı geçen bayramlar çok eski zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu yüzden onlar Başkurtların atalarının mitolojik görüşlerini yansıtmaktadırlar. Örneğin, Yeni Yıl bayramı olan Nevruz bayramı dünya yaradılışı: doğanın yenilenmesi ve yeni hayat mitolojisine bağlıdır. Bundan dolayı tüm Nevruz gelenekleri yaradılış sürecinin büyümlü yönünü içermektedir. Nevruz'da Başkurtlar ataların ruhu için ve onların merhametliğini isteyip kurban kesme geleneğini yapmışlardır. Bunun dışında akraba ve arkadaşları ziyaret ederek tebrik etme ve onlara hediye verme mutlak olmuştur. Hediyeleşme geleneği tek taraflı olmamıştır, onlar karşılıklı yapılmıştır.

Mayıs ayında yapılan geleneksel bayramlardan biri Kargatuy, Başkurtlarda onu Karga Lapası derler. Bu tamamen bayanlar bayramıdır ve ilkbahar mevsiminde ilk çiçekler açtığında, kuşlar geldiğinde yapılır. Bayramın özü ritüel bir şekilde erzak toplamak ve nehir kıyısında yeni gelinler tarafından pişirilmiş darı veya bugday lapasını bütün soyla birlikte yemektir. Kargatuy bayramının özelliği sadece herkese lapa dağıtmak değil, ama kuşlar için de ağaçlar altında, taşlarda ve güdüklerde lapa bırakmaktır. Yemekten sonra gürültülü oyunlar oynanır, kim olursa olsun yaşına-başına bakmadan birbirisini suya sokarlar veya üzerine su dökülür. Kargatuy/Karga lapası bayramının mitolojisi, ilk olarak atalar kültürüne bağlıdır. Dünya halklarının birçoğundaki gibi Başkurtlarda karga totem kuş sayılır. Başkurt halkının 'Ural-batyr' destanı ve 'Yavru karga' rivayetinde görebildiğimiz gibi, kargalar bir soyu tenezzül etmektedir. Onlara bağışlap kurbanlar verilir.

İkincisi, Kargatuy/Karga lapası geleneksel bayramında can veren ve canlanan tabiat mitolojisi de vardır. İlkbaharda kardan temizlenmiş yer nefes almaya başladıktan sonra, ilk bitkiler ve çiçekler çkmaya başlar. Güneyden kuşlar gelir ve yavrularını çıkarırlar. Çöpçü kuşlar yerleri kışın ölen kışlardan ve hayvanlardan temizlerler. Başkurt halkının görüşlerine göre tam şu zamanda kış ölen tabiat yeniden canlanmaya başlar. Kişiler sevinirler, bayram yaparlar, yerin ve atalar ruhuna yönelerek koruma, iyi yavrular doğmasını, zengin hasat isterler. Tabiat ruhun yatıştırmak, özellikle su ruhuna yaranabilmek için kişiler şakadan birbirisini suya sokarlar. Suya atılan insanlar, ağaçlar altında, taşlarda ve güdüklerde bırakılan lapa gibi kurbanlar Başkurtların görüş açısından tabiatın canlanmasına, tabiat ruhların yatıştırılmasına, soyun yaşamının devamlılığına yol açarlar.

Anahtar Kelimeler: Türk dilleri, Başkurt dili, Başkurt bayramları, Başkurt folkloru, folklor.

**SEMIOTIC SYSTEMS AND SERIES IN THE YAKUT HEROIC EPIC OF
OLONKHO**

Vera DANILOVA

Doctor of Science, Professor

Department of Philosophy of the North-Eastern Federal University

Nikolay KOZHEVNIKOV

Doctor of Science, Professor

Department of Philosophy of the North-Eastern Federal University

nikkoz@gmail.com

ABSTRACT

In the Yakut heroic epic of Olonkho, as in the epics of other peoples, there are many symbols and signs. Let's consider them basing on the main approaches of semiotics.

The outlook of the ancient Yakut was oriented toward universalism and close interaction with nature, as illustrated by the semiotic systems and series of corresponding signs. The universe is composed of three worlds: the Upper, Middle and Lower, which are characterized by The common semiotic system: all worlds are closed spheres, mostly round in shape with the earth, the sky, the Sun, the Moon. They are connected by "three rings that hold three worlds in one hand", the sacred tree of Aal-Luuk- Mas and the sacred passages.

The Upper World system: nine celestial spaces.

Three eastern spaces inhabited by the good deities of Aiyy: groups of three or four deities in each (punishing, donors of fate, patrons). Symbols: the Sun, the Sky, the Moon.

Five southwest and northwestern sky spaces with ferocious tribes and a sixth lifeless space: main Divines.

Semiotic series: brightness and turning-in- the-sun, changes of climate and vegetation.

The Semyotic system of the Middle World: the center is the Great valley Kyladyky, the sacred tree on its top, strict order, a life-affirming beginning on its Eastern side.

Semiotic series: great roads, two of which lead to the Upper World, two to Lower. Symbols: "Madam Ieyekhsit's the white and dairy road decorated with horsehair", The road with the cuckoo on the landmark – "bloody Kyakhtiya", The road to the country of "Poor, strong old man Arsan Dolai" with a seagull on a landmark, "withering madame Kuktuy", "Old, covered with hoarfrost madam road, with the ice breath".

The Semiotic System of the Lower World: The sun and the moon are dirty, the twilight resembles a cloudy undercook fish soup, a fiery sea and swampy quagmires, a cold, damp climate, evil underground deities, the head of Arsan Dolai "burn wearing worn-out, ragged fur coats", his wife "Old Ala Buhrai, with a wooden shovel on his legs".

The interaction of the Yakut with nature is characterized by the calendar and Ichchi - the spirits-masters of objects, things, phenomena of nature, certain places. Semiotic series of the calendar: the holiday "Yhyakh" - the beginning of the New Year, the dates characterizing the phenomena of nature, economic activity. January 31, the winter bull breaks the first horn, on February 12 - breaks the second one, after which there are 40 cold morning. Since May 22, the season of 140-year- old days began, when the mares were driven out to pastures and the move to summer yurts began, etc.

Semiotic series of Ichchi (as their meaning decreases): the spirit-master of the fire (home), the house, the crib, the yard, the native land, grasses, trees, forests, water depths, difficult passes.

The interaction of Olonkho with nature and his belief in Aiyy gave rise to the tolerance of Yakut culture, which is visually characterized by lyrical intonation in verse, prose, painting, and dancing.

KAZAK HANI ABILAY'IN SİYASETİ

THE POLITICS OF ABILAY HAN

Жылқышыбаева Қарлығаш Қайсақызы

тарих ғылымдарының кандидаты

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

ÖZET

Bu çalışma Kazak Hanı - Abılay han'ın hayatı, yaptığı iç ve dış diplomatik siyaseti, ilke lideri yolundaki meseleler hakkında. Abılay han ihtidarı elle geçirdiğı süreç Kazak halkları için önemli bir dönem olarak sayılmıştır hemde Kazak Hanlığı'nın iyi teşkilatlanlandığı göz önüne çıkmıştır. Abılay han kendi üzerinde Kazakları iyi bir yöntem altına alarak onların birliğini küvvetlendirmişti. Abılay han bütün Kazak halklarının topraklarını içererek bağımsız ve güçlü devlet olmasını sağlamıştır. 'El Bolsa er tudırmay tura almaıdı' dediğı gibi kazak halkını dünyaya tanıtan değerli isimler çoktur. Abılay han Kazak ülkesini korumak için tüm gücünü, aklını kullanarak ülkenin bağımsızlığını korumak ve saklamak için, Kazak hanlığı'nın kendi başına ülke olmasında önemli rol oyanayan.

Anahtar Kelimeler: Abılay Han, diplomat, politikacı, askeri lider.

ABSTRACT

This paper is written about Kazakh Khan - Abılay Khan, his life, internal and external diplomatic policy, and the established principles of ethical leader. Administration held by Abılay Khan was counted as an important period in the Kazakh history, and during it the Kazakh Khanate was well organized. Abılay Khan took over the Cossacks in a good way and raised their associations. Abılay Khan has made the entire Kazakh people's land an independent and powerful state. As Kazakh proverb says "El Bolsa er tudırmay tura almaıdı", there are many examples of famous and important people in the history of every nation, as well as in Kazakh history. Abılay Khan played an important role in protecting the independence of the country. By using all his power, mind and skills he helped the Kazakh Khanate to revive as an independent and a powerful state.

Key Words: Abylay Khan, diplomat, politician, military ruler.

KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASINDA TÜRK KÜLTÜR UNSURU

Rafıl ASILGUZHIN

Candidate of philosophies sciences

Stratejik araştırmalar enstitüsü araştırma görevlisi

asrafil@yandex.ru

Gaziz YUSUPOV

basın danışmanı

Stratejik arařtırmalar enstitüsü

safa.bashkortostan@gmail.com

ÖZET

Uluslararası uygulamada kamu altyapısının pekiştirmesinde yerel toplulukların (örneğin işadamları dernekleri, kurumlar vs.) kullanılan çeşitli finansman mekanizmaları mevcuttur. Genel adıyla onlar KATILIMCI BÜTÇELEME (ileride – KB) adı ile geçer (ing. Participate budgeting). 1993-1994 yılında Latin Amerika’da (Brezilya) bir doğrudan demokrasi biçimi olarak ortaya çıktı. Temel fikir ve düşünce: kamu alanındaki yapılandırmalarda halk katılımını ve mahalle halkı arasında etkili bir oylama yapılmasını sağlamaktır.

KB temel unsurları şunlardır:

- yerel bütçenin halk tarafından oylanması ve tartışmalı alanda ortak noktanın bulunması;
- kamu idare orgalarının katılımı;
- dernek ve temsilcilerin katılımı;
- kısa vadeli projeler yapma süreci (uzun vadeli projelerde birkaç aşama görülmeli);
- kamu alanında tartışma;
- proje gerçekleştirilmesinin sonunda kamuya hesap verme.

Katılımcı bütçeleme bir ülkedeki sıradan insanların kamu bütçesinin dağılımı hakkındaki kararlara katılabildiği bir süreçtir. Bu anlamda katılımcı bütçeleme, 1990’lı yıllarında Brezilya’nın Porto Alegre kentinde ilk defa uygulanan ve o günlerden bugüne müzakereci demokrasinin en iyi örneklerinden biri haline gelmiş demokratik bir yeniliktir. Katılımcı bütçeleme her ülkede kendine has özellikler taşır. Avrupa Birliği ülkelerinde bu uygulama Communities Leading Development (CLD) adını taşır. 1996 yılında İstanbul’da yapılan UN Habitat konferansında KB uygulamaları uluslararası düzeyde en iyi doğrudan demokrasi enstrümanı olarak tanındı. İstanbul konferansından sonra KB pratikleri dünya çapında yayılmaya başladı [1. C.5].

Katılımcı bütçeleme meseleleri türk bilimadamları tarafından da incelenmiştir. Özellikle bu konuda Balıkesir Üniversitesi’nden dr. Arman Zafera Yalçın, [2] ve Çukurova Üniversitesi’nden Zuhale Ergen [3] çalışmaları tanınmıştır. Ayrıca Dokuz Eylül Üniversitesi’nde araştırmacı grubu tarafından 2015-2019 arasında yapılmış türk kentlerindeki katılımcı bütçeleme uygulamalarının araştırması ilgi çekicidir [4].

WELCOME, AZ NAURYZ OR ABOUT THE HOLIDAY WITH THE ONE THOUSAND YEARS HISTORY

Dauren YESKEKBAYEV

History sciences candidate

National Museum of the Republic Kazakhstan

ABSTRACT

One of sacred and ancient traditional great feasts of our people is the Nauryz holiday. For any people, the role of national traditions as an archaic source of its vital essence, especially for Kazakhs, is especially important. Because it is well known that one third of our people (approximately more than five million) live abroad, far from the ethnic territory. There is no doubt that such ancient traditional holidays unite not only our blood relatives who are spread to different parts of the world (neither with their native state nor with their native language environment), but also all Turkic Uluses.

There are many disputes about the origination of Nauryz holiday. And the real history of Nauryz covers very long periods, originating from the eras before the emergence of Islam. Some scholars attribute this to the period of religious Zoroastrianism and shamanism during the era of the Ahmندی dynasty, and others relate it to the campaigns of the Persian king. The Nauryz holiday is one of the oldest holidays in the world. Nauryz is not a religious holiday. This means that it emerged before traditional religions of our days. Considered by nations of Central Asia as a holiday that has a history of five thousand years, it had been honored before the Islamic era and had a huge support among the population.

Through associating the hypothesis of the last flood of the Earth 12-13 thousand years ago, the well-known historian Zh. Artykbaev had come to following scientific conclusions: *“I suppose that the Nauryz holiday is celebrated in the Eurasian steppes not two or three thousand years ago, but twelve to thirteen thousand years ago. The steppe region that covers lands beginning from the Chinese fortresses in the east to the Danube is an environment that had formed “homo sapiens”, i.e. conscious person. Because the vast steppe region extends in such a natural environment where all four continental periods are present...*

Saying Nauryz, first of all we designate the time of the vernal equinox... And who will cognize it if not the steppe people that experience all his life outside? Engineers like Nelson Fell, who came from Europe in the Saryarka steppe to work in the mining, had admired: “The Kazakhs, looking at the sky, determine the exact time of day!” [1, p.50-53].

It should be noted that it is not true that this is a holiday only of people that lived in the Near East before coming of the Arab Khalifate, i.e. before emergence of Islam here, and Arabs did not celebrate this holiday. If so then one of four nations who can state “The Noah’s ark stopped in our land” is Arabs (other three are Jews – Mount Zion, Armenians – Ararat, Kazakhs – Kazyghurt, - Zh.A.); it means that this concept should be researched yet.

**ОБЩИЕ СЮЖЕТЫ И МОТИВЫ ТУВИНСКОГО И ОГУЗСКОГО ЭПОСА
«КИТАБИ КОРКУТ»**

Светлана ОРУС-ООЛ

доктор филологических наук

Тувинский институт гуманитарных и социально-
экономических исследований

orusool_sveta@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Героические сказания тюрко-монгольских народов Сибири стадийно относятся к архаическому типу эпоса. Несмотря на то, что «Книга моего деда Коркута» является выдающимся памятником средневекового огузского героического эпоса, тем не менее, в нем можно обнаружить много общего с эпическими произведениями тувинцев, алтайцев, хакасов, шорцев и бурят. Центральные темы эпических традиций названных народов Сибири – героическое сватовство богатыря и борьба с мифическими существами, иноземными врагами - встречаются и в некоторых песнях огузского героического эпоса.

Древний пласт огузского эпоса «Китаби Коркут», в частности, «Песнь о том, как Бисат убил Депе-Гэза», имеет поразительное сходство с эпико-сказочной традицией тюрко- монгольских народов Сибири, особенно его вторая часть, где Бисат, сын старого Аруза, ослепил одноглазого великана-людоеда Депе-Гэза. В целом ряде подробностей этот сюжет совпадает с тувинской сказкой «Старик Боралдай». Старик встречается в пути огромного, трехголового, одноглазого великана Мангыса, с многочисленным стадом овец. Чудовище схватило старика и вместе с баранами бросило его в огромную черную пещеру и закрыло вход пещеры большим камнем. Он попросил старика накалить вертел, чтобы съесть старика, а сам лег на спину и заснул. Старик накалил вертел и ослепил им спящего людоеда. Чтобы поймать и наказать своего врага, ослепленный великан встал у выхода пещеры, выпускал своих баранов по одному, ощупывая каждого из них, но старику удалось выбраться из пещеры, спрятавшись под брюхом одного из баранов. Общими в рассматриваемых произведениях является и другие сюжетные детали.

В «Китаби Коркут» почти одинаково описывается ряд мотивов: бездетные родители; выпрашивание у бога наследника; помолвка детей до рождения; быстрый рост богатыря; чудесная сила, проявляющаяся в первом подвиге, наречение имени героя, поездка за невестой в дальние страны, участие в брачных состязаниях или выполнение поручений хана и др.

Эпосу саяно-алтайских народов и «Китаби Коркут» присуща значительная общность и сходство художественно-изобразительных и стилистических средств.

CENGİZ AYTMATOV'UN DIŞI KURDUN RÜYALARI ROMANINDAKİ KURT FİGÜRLERİNİN SİMGESEL ARKA PLANI

Doç. Dr. Caştegin TURGUNBAYER

Dicle Üniversitesi

c.turgunbayer@dicle.edu.tr

ÖZET

Bu bildirinin konusu olan Cengiz Aytmatov'un Dişi Kurdun Rüyalari romanının en mazlum ve masum karakterleri olan Akbara (dişi kurt), Taşçaynar (erkek kurt) ve yavrularını, üzerlerindeki simgesel yüküyle birlikte ele almaya çalışacağız. Bu kurt ailesi, etrafında cereyan eden, insanoğlunun pervasızca müdahaleleri sonucu trajik bir şekilde yavrularını bunun yanında romanın sonunda ise büyük acılar çekerek canlarını yitirirler. Bu izlek aracılığıyla, Sovyet döneminde rejimin yürüttüğü politikaların doğaya ve canlılara yaptığı yıkım ve bozulan ekolojik denge üzerinden çevreci bir mesaj verdiği düşünülebilir. Gerçekten de bu doğal çevreyi ve hayvan habitatını korumaya yönelik mesajı, Aytmatov'un pek çok özel söyleyişinde ve diğer eserlerinde insanın doğadaki yıkıcı/yok edici etkisinin acı sonuçlarına işaret eder. Fakat Aytmatov gibi sembolizmi ustaca kullanan bir yazarın başkarakterini kurtlar arasından seçmiş olması bir rastlantı olmadığı kanaatindeyim. Bilindiği üzere, tarih öncesinden beri Kırgız kültüründe olduğu gibi genel Türk kültüründe kurt totemik bir varlıktır. Aytmatov'un kitap olarak basılmasında ve tanıtılmasında bizzat kendisinin yakından ilgilenecek büyük çabalar sarf ettiği Manas destanında Kırgızca kök börü olarak adlandırılan kurt figürünün önemli bir yeri vardır. Kırgız edebî eserlerinde gücü ve cesareti ifade eden kök börü, destanımızın başkahramanı Manas'ın ayrılmaz bir vafıdır. Aytmatov'un romandaki kurt figürü üzerinden Sovyetlerin siyasî ve ideolojik sansürünün uyguladığı çerçevenin dışına çıkarak Kırgız halkının kadim tarihini, millî hafızasını, güçlü ve korkusuz karakterini ifade etmiştir. Üstelik dişi kurdun ve erkek kurdun Akbar ve Taşçaynar olarak isimlendirilmesi de nedensiz değildi. Bu seçimin altında derin sembolik anlamların yüklendiği açıktır. Akbar, Arapçadaki ekber "yüce" sözcüğünün Kırgızcadaki telaffuz şeklidir. Türkiye Türkçesinde "Taşçığner" şekliyle ifade edilebilen Taşçaynar ise, sivri dişleriyle taşları paramparça edecek kadar güçlü anlamını taşır. Bu isimlerin anlamları düşünüldüğünde, yazarın, Akbar ve Taşçaynar karakterleriyle, kadim Kırgız halkı olmak üzere genel Türk milletini, onun tarihsel yüceliğini ve gücünü simgelemek istediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Romanda insanoğlunun kendi veya siyasî rejimin çıkarları, hırsları ve kusurlarından dolayı uğradığı facianın sonucunda defalarca yavrularını kaybeden Akbar ve Taşçaynar'ın başına gelenlerle Çarlık Rusyasına karşı Türkistan coğrafyasının genelinde yayılan Ürkün ayaklanmasının bastırılmasıyla başlayan, Bolşevik devrimi sonrasında da devam eden ve Stalin'in mezalimi döneminde zirveye ulaşan, Kırgız halkı dâhil olmak üzere engin Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk milletinin; özellikle millî hafızası ve vicdanı sayılan ancak zihin kodlarıyla o dönemin ideolojisine ters düşen halkın bağrından çıkan basiretli aydın ve yöneticilerinin, hatta sıradan insanların maruz kaldığı toplu kıyım ve sürgünler arasında büyük bir paralellik buluruz.

ÇOCUK KİTAPLARININ İÇERİK ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK FARKINDALIK OLUŞTURULMASINDA YARATICI DRAMANIN ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Erkan ÇER

Amasya Üniversitesi, erkan.cer@gmail.com

Öğrt. Fatma AÇIKGÖZ

Millî Eğitim Bakanlığı, fatma1997@gmail.com

Arş. Gör. Murat AYDIN

Amasya Üniversitesi, murataydin45@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, çocuk kitaplarının içerik özelliklerine yönelik farkındalık oluşturulmasında yaratıcı dramanın etkisini araştırmaktır. Bu durum hem anne ve babaların çocuk kitaplarını içerik açısından nitelikli olup olmadığını ortaya koymalarında hem de yaratıcı dramayla nitelikli çocuk kitaplarına yönelik farkındalık oluşturmalarında onlara katkı sağlayabilir. Böylelikle anne ve babalar, çocuk kitaplarına yönelik içeriksel olarak nelere dikkat etmeleri gerektiğine; karakteri, iletiyi, konuyu, dil ve anlatımı nasıl değerlendireceklerine yönelik bilgi ve beceri sahibi olabilirler. Bu araştırmanın çalışma grubunu uygun örnekleme yoluyla seçilen İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilkokuldaki öğrencilerin anne ve babaları oluşturmaktadır. Bu çalışmada, uygulama boyunca nicel ve nitel veri toplama teknikleri bir arada kullanılan karma yöntem tercih edilmiştir. Bu çalışmada, yaratıcı drama etkinliklerine dayalı olarak verilen çocuğa görelilik ilkesinin içerik özelliklerine yönelik eğitimin etkililiğinin incelendiği tek gruplu ön test ve son test zayıf deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışmada, nicel verilerin elde edilme sürecinde geçerliği saptanmış nitelikli çocuk kitapları kontrol listesi kullanılmıştır. Bununla birlikte, araştırmanın verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yapılırken atölye öncesinde ve sonrasında katılımcılardan çocuğa görelilik ile ilgili görüşleri alınmış ve bu görüşlerini bildiren yazılar, ara değerlendirme soruları, katılımcı dokümanları ve her atölye bitiminde katılımcıların ifade ettikleri katılımcı görüşleri veri olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yönüyle araştırmanın başında ve sonunda katılımcıların çocuk kitaplarının içerik özelliklerine yönelik ortaya koydukları görüşleri karşılıklı olarak verilmiştir. Sonuç olarak, bu çalışmada, yaratıcı drama yönteminin katılımcıların çocuk kitaplarının içerik özelliklerine yönelik bilgi ve becerilerini geliştirdiği belirlenmiştir. Katılımcılar, deney grubunda gerçekleştirilen yaratıcı drama yöntemiyle çocuk kitaplarına yönelik bilgi ve becerilerini doğrudan sunmak yerine bu kitapları oluşturan içeriksel değişkenleri farkında olarak tamamlama, ilişki kurma, karşılaştırma yapma, değerlendirme ve öz düzenleme yapma gibi üst düzey süreçlerini işletmeleri, onların çocuk kitaplarıyla ilgili becerilerinin olumlu yönde gelişmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Drama, Çocuk Kitapları, Çocuğa Görelilik, İçerik Özellikleri

**TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ETKİLİ BİR UYARAN OLARAK KISA FİMLERİN
KULLANILMASI**

Dr. Öğr. Üyesi Erkan ÇER

Amasya Üniversitesi, erkan.cer@gmail.com

Arş. Gör. Murat AYDIN

Amasya Üniversitesi, murataydin45@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, Türkçe öğretiminde etkili bir uyaran olarak kısa filmlerin kullanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Türkçe öğretiminde, öğrencilerin gelişimsel düzeylerine uygun sanatçı duyarlılığıyla hazırlanmış yazınsal nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarıyla birlikte onların duyu algılarını uyandıracak görsel ve işitsel bir biçimde oluşturulmuş kısa filmlere gereksinim vardır. Çünkü devinim ve sesin eş zamanlı bir biçimde sunulduğu kısa filmler; öğrencilerin duyma ve düşünme sorumluluğu almasına, onların insana, doğaya ve yaşama yönelik duyarlık edinmesine ve üst düzey düşüncelerine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte, kısa filmler, çocuğu kurmaca bir dünyada ilginç, şaşırtıcı, olağan dışı, farklı durumlar ile gizemini hemen ele vermeyen iletilerle karşı karşıya bırakır. Çocuk, kısa filmlerdeki dolaylı anlatımlar ve çağrışımları çözümlenebilmek için araştırmaya, yeni yolları düşünmeye, farklı bakış açıları geliştirmeye ve hareket etmeye yönelir. Böylelikle çocuk, kısa filmin sezindirdiği olay ya da durumlarla ilgili belleğinde oluşan sorulara yanıt arama isteği içinde olur. Çocuğun kısa film ile aldığı her bir yanıt, onun hem bilme, tanıma ve anlama isteğini karşılar hem de sınırlı olan yaşantı ve deneyimlerini zenginleştirir. Bu yönüyle, kısa filmin eğitim ortamlarının başat bir uyararı olarak öğrencilerle buluşturulması gerekmektedir. Böyle bir anlayış, hem çok uyaranlı bir eğitim ortamının oluşmasına hem de öğretimin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayabilir. Bu bakımdan, Türkçe öğretiminde; öğrencilerin, görsel ve işitsel algılarını devindirecek kısa filmlerle buluşturulması temel bir ilke olarak benimsenmelidir. Diğer bir söyleyişle, Türkçe öğretimi, salt dilsel metinlerle yürütülen bir süreç olmaktan çıkarılıp kısa filmlerle desteklenerek yürütülmelidir. Çünkü öğrencilerin kısa filmlerle kurduğu ilişki, hem onların dilsel becerilerini hem de Türkçe öğretiminin niteliğini etkileyebilir. Özellikle öğrencilerin çocuk gerçekliğine ve konuya uygun olan sanatçılar tarafından hazırlanmış kısa filmlerle karşılaştırılması, onların kestirimde bulunma, özdeşim kurma, sezinleme ve duyumsama, çıkarım yapma, karşılaştırma yapma, neden-sonuç ilişkisi kurma ve değerlendirme yapma gibi üst düzey düşüncelerine de katkı sağlayabilir. Bütün bu yönleriyle, ilköğretim birinci sınıftan başlayarak kısa filmlerin Türkçe öğretimi ortamlarında etkili bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Kısa Film, Uyaran

MÜBADELE SÜRECİNDE GÖÇMENLERDEKİ SITMA OLAYLARI

Doç. Dr. Yusuf Ziya BİLDİRİCİ

Pamukkale Üniversitesi

yziya@pau.edu.tr

ÖZET

I. Dünya Savaşı sırasında olumsuz yaşam şartları nedeniyle ortaya çıkan salgınlar cephe ve cephe gerisindeki insanların kırılmasına yol açmıştır. Savaş ortamında ilaçların hastalara ulaştırılmasında yaşanan olumsuzluklar ve salgınların giderilmesi konusundaki bilgi eksikliği kırılmalıkların artmasına neden olmuştur. Gerek bu sırada, gerekse barış ortamında salgınlarla mücadelede ilaç, yöntem ve metotların geliştirilememiş olması felaketleri beraberinde getirmiştir.

30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması, iki ülkede yaşayan azınlıkları göçmen konumuna getirdi. Göçmenlerin yeni yerlerine uyum sağlayarak üretken konuma gelmelerine kadar geçen süreçte, yeterli malî kaynaklardan yoksun olarak savaştan yeni çıkan Türkiye Cumhuriyeti Devleti iktisadî ve sıhî girişimler yapmak zorunda kaldı.

Çalışmamızda savaş, göç ve salgınların toplum hayatına yansıyan tahripkâr özellikleri için mübadele öncesi ortamı irdelenmiş, Türkiye'ye yerleştirilen göçmenlerin çoğunluğunun olumsuz şartlarda barındıkları, genellikle sıtma etkenini oluşturan sazlık ve bataklık alanlarda yaşadıkları sırada sıtmaya yakalandıkları, özellikle 1924 yılındaki etkenden kaynaklanan ölümler nedeniyle göçmenlerin pek çoğunun hayatlarını kaybettikleri, birçoğunun da göç öncesi salgınların taşıyıcısı oldukları, özgün yayınlar ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleriyle örnekleme yöntemi kullanılarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mübadele, bataklık, sıtma, kinin, ölümler.

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

Asya GÜZEL

ÖZET

Tarihsel süreçte boylardan imparatorluklara kadar Türk toplumunun maddi ve manevi tüm değerlerini içeren Türk kültürünün geliştirilmesi Türkiye ve dost ülkelerle olan ilişkiler açısından büyük önem taşımaktadır. Türk kültürünün yapı taşı olan dili farklı lehçelerde Azerbaycan'dan İran'a, Suriye'den Makedonya'ya kadar konuşulmaktadır. Türkçe'nin kullanımının sürdürülmesi ve yaygınlığının artırılması, kültürel ilişkilerin kaybedilmemesi ve geliştirilmesi için Türkiye'de yayınlanan süreli yayınların eş zamanlı olarak bu bölgelerde yayınlanması, edebi eserlerin farklı lehçelere çevrilerek basılması ve akademik çalışmaların karşılıklı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" anlamına gelen kültürün geliştirilmesi elbette yalnızca dil ile sağlanmamaktadır. Bu nedenle dilin yanı sıra mimari ilişkilerin kurulması, eski Türk devletlerinin izlerini taşıyan yapıların inşası, var olanların restorasyonu gibi konularda ülkeler arası işbirliklerinin artırılması Türk kültürünün yayılmasına yardımcı olacaktır. Manevi konuların bütününe Türk toplumlarının kendi kültür ve kimliklerine göre değiştirilmesi, ülkelerin bu konularda teşvik edici politikalar geliştirmesi de bu sürece yardımcı olacaktır. Teknoloji çağında yaşadığımız da düşünüldüğünde yerel ağların geliştirilmesi, güncel sosyal medya kullanım araçlarının millileştirilmesi de giderek kendi öz kültüründen koptuğu düşünülen gençlerin kazanılması düşünüldüğünde yerinde olacaktır. Bu konuda gençler teşvik edilmeli, gerekirse çeşitli burs ve ödüllerle teşvik edilmeli, değişimi onların kendi başlarına gerçekleştirilmesinin önü açılmalıdır. Tüm bunlar dikkate alınarak bu çalışmada Türk kültürünün pekiştirilmesi için uygulanabilecek yöntemler incelenecek, bugüne kadar geliştirilen politikalar siyasilerin söylemlerinin Teun A. Van Dijk'ın "eleştirel söylem analizi" yöntemi kullanılarak analiz edilmesiyle ortaya konacak, yeni çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Türkçe, söylem analizi.

**TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞ DÖNEMLERİ DİNİ-İTİKADİ İNANÇLARININ
DEDE KORKUT HİKAYELERİNDEKİ GÖSTERGELERİ**

Doç. Dr. Murat SERDAR

*Erciyes Üniversitesi
mserdar@erciyes.edu.tr*

Doç. Dr. Harun IŞIK

*Erciyes Üniversitesi
harun@erciyes.edu.tr*

ÖZET

Genel kabule göre Oğuz Türklerinin X-XI. yüzyıllardaki yaşadıkları bir takım olayları ve mücadeleleri şahıslar etrafında anlatan Dede korkut hikâyeleri XV. Yüzyıldan sonra yazıya aktarılmıştır. Dresden ve Vatikan nüshaları şeklinde iki nüshası mevcut olan hikâyelerde anlatılanların VII. ila XI. asırlara kadar giden bir geçmişi olduğu söylenmektedir. Özellikle X. ve XI. asırlar Türklerin Müslüman olduğu tarihler olarak önemlidir. Dede Korkut hikâyeleri kadim Türk geleneklerinin, sosyal yaşantılarının, ahlâk ve törelerinin, hikâye karakterleri şahsında kahramanlıkların, eski inançlarının izleri yanında benimseyip kabul ettikleri İslam Dini'ne ait inanç ve pratiklerin otantik olarak anlatıldığı, sözlü gelenek içerisinde oluşmuş ve sonraları yazıya geçirilmiş bir eserdir.

Milli kültür mirasımız yönünden çok önemli olan bu eser kuşkusuz öncelikle Halk Bilimi ve Türk Halk Edebiyatı açısından çalışılacak birçok konu ve unsuru barındırmaktadır. Bunun yanında Türklerin dînî tarihleri ve Müslüman oldukları dönemler ile ardından gelen süreçteki dînî inanışları, ibadetleri ve bu yeni dinlerinin etkisinde şekillenen sosyo-kültürel düşünce ve davranışları da çalışılabilecek konulardan birisini teşkil etmektedir.

Türklerin “Gök Tanrı” inancı veya “Geleneksel Türk Dini” olarak isimlendirilen kadim dinlerinden ve halk inanışlarından oldukça çok izler taşıyan Dede Korkut hikâyeleri, bunlardan daha çok İslami motifler barındırmaktadır. Kimi araştırmacıların da ifade ettiği gibi bu hikâyelerdeki eski dînî inanışlara ait izleri tespit etmek ancak bu alandaki uzmanlıklar sonucunda fark edilebildiği halde İslâmî unsurlar daha belirgin olup doğrudan müşahede edilmektedir. Dede Korkut kitabının bir Müslüman ermişin kitabı olduğu az çok dînî kültüre vakıf olan her Müslüman'ın ilk okuyuşta kolayca anlayabileceği bir eserdir. Zira İslâmî unsurlara yer veren anlatımların hikayelerde yer yer yüksek bir düzeye eriştiği ve yaşamın en önemli unsurlarının başlıcalarından biri olarak vurgulandığı açık bir şekilde görülür.

Dede Korkut Hikayelerine “Besmele” ile başlanması Müslümanlığın her işe başlarken Allah'ın ismini anıp zikretme inancının tezahürü açısından önemli bir göstergedir. Yine örneğin Deli Dumrul Hikayesi'nde Allah'ın yüceliği, bilinmezliği, mekanda bulunmayışı, insana yakınlığı, varlığının devamlı oluşu, kudret ve güç sahibi olması gibi bir çok ilahi sıfatın ifade edilmesi gibi diğer hikayelerde de yer yer Allah inancının açılımları görülmektedir. Hemen her hikâyenin sonunda yapılan duada iman, iman ile ölmek, cennete ve Allah'ın cemalini görmek inançlarına vurguda bulunmaktadır. Bu inançlar içinde vesile, rü'yetullah gibi inançlar Ehl-i Sünnet geleneğinde görülen itikadi unsurlar olarak dikkat çeker.

I.Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu

Başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Âdem, Hz. İbrahim gibi peygamber isimlerinin görüldüğü hikâyelerde Hz. Muhammed'e salat ve selam getirme, onun vesilesiyle günahların affedilmesi için Tanrı'ya niyazda bulunma ile ilgili inanç ve tutumlar öne çıkmaktadır. Hz. Muhammed ile bağlantılı olarak Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Aişe gibi peygamber ailesinden isimlerin hikâyelerde zikredildiği görülmektedir. Yine Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar, atı Düldül de hikâyelerde ismi geçen dini kültürden gelen motifler olarak söylenebilir.

Deli Dumrul hikayesinde Azrail, Begil oğlu Emre hikayesinde Cebrail hikayelerde adları geçen iki büyük melektir. Allah'ın onlara emretmesi, onların da verilen emirleri yerine getirmesi melek inancıyla ilgili bir anlayışın hikâyelere yansımış halidir.

İnsanın ve dünyanın fani oluşu, ölüm, kıyamet ve ahiret, hesaba çekilmek, Kevser Havuzu'ndan su içmek ile ilgili inanışlar da hikâyelerde açık bir şekilde görülen mead kategorisindeki inançlardandır. Keza hikâyelerde yer yer kader ve yazgı ile ilgili ifadeler de bulunmaktadır.

Dede Korkut hikâyelerinde en çok ismi geçen dini pratikler ise salâvat okuma, abdest alma, namaz kılma, ezan okuma, dua ve şükür etme, hamd ve şükür göstergesi olarak kurban kesme, yemek yedirme, fakirleri giydirip, donatma, onları doyurma gibi işlerdir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Türklerin İslamlaşması, Türk-İslam Kültürü, Ortaçağ Türk Dîni İnançları.

**HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN *DELİ KURT* ADLI ROMANINDA ŞAMANİST
UNSURLARIN MİT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Okt. Ebru VURAL ARSLAN

Süleyman Demirel Üniversitesi

ebruarslan@sdu.edu.tr

ÖZET

İlk ve kutsal olanın bilgisini sunan mitin ne olduğuyla ilgili ortaya konan pek çok görüş bulunur. Doğayla karşı karşıya kalan arkaik insan, anlamlandıramadığı şeylerden korkar ve bu korkusunu yenmek için mit, mitos üretiminde bulunur. Böylece doğa olaylarına bir anlam yükler. Bu anlamı gerek sosyal hayatı düzenleyen ritüellerle gerekse de mitoslarla farklı biçimlerde tekrar ederek devamlı kılar ve devamlılığını korur. Mitoslara, ritüellere ve edebiyata sembolik bir dil olarak yansıdığı görülen mitler, farklı doktrinlere kaynaklık ettiği gibi yazın türlerinin de ana kaynağı olması bakımından önemlidir. Mitlerin insanı geleceğe aktaran bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür.

Tanzimat fermanının ilanına kadar Türk edebiyatının kaynakları arasında İran ve Arap edebiyatı bulunmaktadır. Mitolojik unsurlar olarak ise eserlerde daha çok İran ve Hint mitolojilerine rastlanmaktadır. Tanzimat fermanının ilanından sonra ise Yunan mitolojisinin yer aldığı eserlerin çoğalmaya başladığı görülür. Yunan mitolojisine yönelmek gerektiğiyle ilgili düşünceler yaygınlık kazanmaya başlarken Ziya Gökalp'ın da Türk mitolojisini canlı tutmaya çalıştığı görülmektedir. Ziya Gökalp, Türk destanlarını araştırarak nazma çevirmeye başlar. Bu şekilde Türk destanlarına ve dolayısıyla mitolojisine dikkat çeker. Ziya Gökalp'ın önderliğindeki bu yönelişe Hüseyin Nihal Atsız da katılmıştır ve Türk mitolojisini merkeze alan romanlar kaleme almıştır. Bu romanlardan biri de *Deli Kurt*'tur. Bu romanda bulunan bazı unsurlarda Şamanizm ile mitlerin kesişen yönlerine rastlanır. Romanda bilicilik, kerametlere sahip olma, ışık motifi, hastalık sağaltma, kürek kemiğiyle fal bakma, *yada* taşıyla yağmur yağdırma, göğe çıkarak sırta erme, kozmik mekân (çadır/dağ/pınar) gibi unsurlara yer verilir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Nihal Atsız, *Deli Kurt*, Şamanizm, Mit.

TÜRKÇE KÖKENLİ ÇEKİM EDATLARIN KURDUKLARI HAL KATEGORİLERİ

Okt. Sedat MALDAR

Bitlis Eren Üniversitesi

smaldar@beu.edu.tr

Okt. Sevda GEÇEN

Bitlis Eren Üniversitesi

sgecen@beu.edu.tr

ÖZET

Edatlar, anlam ilişkileri kuran görevli kelimelerdir; kendi başlarına net anlamları yoktur. Onları kullanıldıkları yere ve işlevlerine göre bağlama edatları, çekim edatları gibi sınıflandırmak mümkündür. Ancak, edatlar genel olarak kelimeler arasında ilişki kuran görevli sözlük biçimbirimleridir.

Çekim edatları, çekim ekleriyle aynı şekilde isimlerden sonra kullanılan görevli öğelerdir. Çekim ekleri, isimlere doğudan bağlanırken, çekim edatları isme yalın hâl, yönelme, bulunma, ilgi hâli gibi bir hâlden sonra bağlanır. İkisi de cümlede geçici görevlere sahiptir.

Türkçe, her işlev için ayrı bir ek, edat vs. görevlendirmek yerine, aynı eke ya da kelimeye farklı işlevler yüklemeyi seçmiştir. Örneğin, ayrılma hâli (+DAn) ekinin “ayrılma, sınırlandırma, sebep, kıyaslama” gibi birçok hâl için kullanıldığını görüyoruz. Aynı durum edatlar için de geçerlidir.

Bir ismin cümlede kullanılabilmesi için mutlaka bir hâl kategorisi içinde yer alması gerekir: yalın hâl, belirtme hâli, vasıta hâli, ilgi hali vs. Türkçede ismin hâl kategorileri, hâl ekleri ve çekim edatları ile sağlanır. Bu açıdan, hâl ekleri ve çekim edatları arasında işlevsel açıdan bir fark bulunmaz. Aralarındaki fark biçimseldir.

Çekim edatlarının cümlede üstlendikleri bu hâller, Türkçenin zenginliğini, anlatım gücünü ve edatların işlevlerini örnekler.

Hâl kategorileri de Türkçenin zenginliğini ortaya koyması, eğitim-öğretimde öğrencinin Türkçeyi dolaylı tümleç, zarf tümleci, edat tümleci gibi terimlere boğulmadan öğrenebilmesi ve öğrendiklerinin işlevsel olması açısından çok önemlidir. Üstelik, bu tümleçlerin de çoğu zaman kesin sınırları belirlenememektedir; isimleri bile tartışma konusudur.

Dilimizde Türkçe kökenli birçok edat bulunmaktadır, ancak başka dillerden alınan edatların (ait, beraber, dair, evvel, itibaren, kadar, misal, misali, rağmen vs.) sayısı da az değildir.

Bu çalışmada sadece “beri, başka, gibi, göre, ile, karşı” gibi Türkçe kökenli çekim edatların kurdukları hâl kategorileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edatlar, Türkçe Kökenli Edatlar, Hâl Kategorileri.

GAGAUZLAR TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ VE ONU ETKİLEYEN DIŞ UNSURLAR

Dr. Güllü KARANFİL

İstanbul Aydın Üniversitesi

ÖZET

Gagauzlar, Moldovanın Güneyinde toplu olarak Gagauz Yeri Bölgesinde yaşayan, tüm sayısı 300 bini aşkın Türk soylu bir halkıdır. Gagauz Türkleri 18 yy. kadar Osmanlı devletinde, Basarabiyaya göç ettikten sonra Rusya Devletinde, 1918- 1944 yıllarında Romanya Krallığında, sonra Sovyetler Birliğinde, 1990cı yıldan itibaren bağımsız Moldova terkininde yaşamaktadırlar. Ve her yerde Gagauzlar azınlık bir halk olarak diğer halklarla yaşayarak hem dili, hem kültürü, hem dini etki altında kalmıştır. Makalemizde Gagauz Türklerinin kültürünü etkileyen dış unsurlardan bahsedeceğiz. Kültürü oluşturan öğelerinden Dil, Din, Gelenek ve Görenek, Sanat, Dünya Görüşü, Tarihtir. Bu öğeler bir biriyle sık bağlıdır. Ve dil önde gelen unsurlardan biridir. Ona göre İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İşte birlik" sloganında da ilk yerde Dil gelmektedir. Dil milletin Birlik ve bütünlüğünü sağlayan en güçlü bağıdır. Milletin kültürünü ve tarihini gelecek nesillere aktaran yine de dildir. Daim canlı olan bu varlık, sürekli harekettedir. Bir halkın Dil ve Kültürün diğer öğeleri etkileyen faktörlerden biri halkın yaşadığı jeopolitik durumdur. Gagauz Türkleri hep başka devletlerin terkininde yaşamış, çok etkiler altında kalmış, ama kendini kayıp etmemiştir. Makalede Kültürün her alanı için bilgi verilerek etki sonucunda ortaya çıkan durumlar değerlendirilecek.

Anahtar Kelimeler: Gagauzlar, halk, Dil, Kültür

**TÜRK SANATÇI TOMUR ATAGÖK'ÜN 2000-2015 YILLARI ARASINDAKİ
SERGİLERİNE DAİR BİR ARAŞTIRMA**

Arş. Gör. Dr. Burak BOYRAZ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Böl.

bboyraz@yildiz.edu.tr

Ü. Irmak ŞAHİN

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Pedagojik Formasyon Bir. Öğrencisi

irmaksahinnn@gmail.com

ÖZET

Türk resim sanatının bilindik isimlerinden *Tomur Atagök* 1939, İstanbul doğumludur. Sanatçı Arnavutköy'de bulunan *Amerikan Kız Koleji/Robert Koleji*'nden mezun olduktan sonra Birleşik Devletlere giderek burada *Oklohama State University, California College of Arts & Crafts (Oakland)* ve *University of California (Berkeley)* gibi kurumlarda eğitim görmüştür. Lisansüstü çalışmalarında; yaygın sanat eğitimi ve okul öncesi eğitime yönelik araştırmalarda bulunmuştur. 1973 yılında Türkiye'ye dönmüş ve 1980'e kadar *Üsküdar Amerikan Kız Lisesi* ve *Robert Koleji* gibi okullarda öğretmenlik yapmıştır. *Mimar Sinan Üniversitesi (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)* bünyesinde "Çağdaş Müzecilik Kapsamında Türk Sanat Müzelerinde Kültürel ve Eğitsel Etkinliklerin Saptanması" isimli tezi ile sanatta yeterliğini tamamlamıştır. 1980-1984 arasında *İstanbul Resim ve Heykeli Müzesi* müdür yardımcılığı görevini de üstlenen *T. Atagök*, akademik çalışmalarını *Yıldız Üniversitesi (Yıldız Teknik Üniversitesi)* çatısı altında sürdürmüş ve 1993'de Profesörlük unvanını almıştır. Yurt içi ve yurt dışında pek çok sergisi bulunan sanatçı 2015'de *UNESCO UPSD / AIAP Yılın Sanatçısı* ödülüne layık görülmüştür.

Çalışma dâhilinde *T. Atagök*'ün 2000 ve 2015 yılları arasındaki sergilerine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın amacı; sanatçının etkinliklerine sayısal dağılımlar eşliğinde yaklaşmak ve *T. Atagök*'ü hedef alan coğrafi formasyon tabloları ortaya koymaktır. Bu amaçla metnin ilk bölümünde sanatçının biyografisine yer verilmiştir. *T. Atagök*'ün geride bıraktığımız yıllardaki faaliyetlerini (içinde bulunduğu sosyo-kültürel koşullar ile) ele alan bu biyografi için arşiv/literatür taraması yapılmış ve kendisiyle bir mülakat gerçekleştirilmiştir. İkinci bölümde ise sergilere yönelik rakamlar ve tablolar sunulmuştur. Ayrıca yine bu kısımda; sunulan veriler analiz edilmiş, sanatçının (kişisel ve karma) sergi etkinliklerinin yıllara göre dağılımları (formasyon tabloları) belirtilmiştir. Sonuç bölümünde de genel bir değerlendirme yapılarak mevcut bulgular tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güzel Sanatlar, Plastik Sanatlar, Türk Resim Sanatı, *Tomur Atagök*.

SOSYAL YAŞAMDA BEREKET İNANCININ BEREKET İNANCININ BEREKET EKONOMİSİNE ETKİSİ VE BEREKET EKONOMİSİNİN TEMEL DEĞERLERİ

Dr. İsmail ÇELİK

Süleyman Demirel Üniversitesi

ismailcelik@sdu.edu.tr

ÖZET

Batı ekonomisi, insan ihtiyaçlarının sınırsız olmasına karşın üretim kaynaklarının kıt olduğunu kabul etmektedir. İnsan ihtiyaçlarının sorunsuz bir şekilde çözümü için ise ekonomik yönden büyümenin gerekliliğini savunmaktadır. Böyle bir önermenin ise dünyada sömürü ve savaş sisteminin kalıcı kılınması için bir temellendirme olduğu ise dünyanın gelmiş olduğu seviye olarak ortadadır. Diğer taraftan üretim kaynaklarının kıtlığına karşın İslâm dininin üretmiş olduğu çareler konusunda yapılan çalışmalar sonucunda farklı çözüm yolları ifade edilmiştir. Böyle bir çalışmanın amacı gerek sosyal kültür gerekse de İslâm dininin perspektifinden araştırma yaparak İslâm ekonomik yaşam kültürüne literatür noktasından bir bakış açısı sunmaktır.

Bir literatür taraması yapıldığında “bereket ekonomisi” adı altında gerek kültürel gerekse de İslâm ekonomisinde Türkçe bir çalışmanın söz konusu olmadığı gözlemlenmiştir. Bereket ekonomisi kavramı, İslâm ekonomisi temelinde ele alınırken İslâm’ın en temel kaynaklarından olan Kur’an ve hadisten faydalanılmıştır. Batı ekonomisinde “refah” kavramı ile eş anlamlı gibi algılanan bereket kavramının karşılaştırılması yapılmış ve bereket kavramının Türk kültüründe ve İslâm ekonomisindeki yeri ve önemi vurgulanmıştır.

Çalışmanın sonucunda üretim kaynaklarının sınırlılığının doğurduğu kıtlığın ancak bereket ekonomisinin temel değerleri ile ortadan kaldırılabileceği ve kıtlığın bu değerlerin uygulanmaması ile ekonomik hayatta kendini gösterdiği ifade edilmiştir. İsrâf, şükürsüzlük, kanaatsizlik, hırs ve sosyal yardım uygulamaları olan; zekat, sadaka gibi uygulamaların sosyal yardımlaşmadaki etkisinin zayıflaması ile kıtlığın sürekliliğinin doğal bir sonuç olduğu üzerinde durulmuştur. Bu çalışma ile bereket ekonomisi; sosyal yardım araçlarının uygulanmasını, tutumlu davranışın sürekliliğini, sahip olunan nimetlerin yerli yerince kullanımının gerektiğini, insanların sahip olduklarına şükrederek çalışma azminin gündemde tutulmasını ve gerçek tevekkül anlayışının iş hayatında temel bir yaşam kültürü olmasını zorunlu kıldığı ifade edilmiştir. Söz konusu bu değerlerle şekillenmiş bereket ekonomisi ile kıtlığın rahatlıkla ortadan kaldırılmasının imkân dâhilinde olduğu ve kıtlığın aslında bereket ekonomisinin kalıcı kılınması için arazi bir gösterge olduğu sonucuna ulaşılmış olup kıtlıktan korunmak için bu temel değerlerin, ekonomik hayatta yaşanması gereken bireysel ve toplumsal kültürel zenginlikler olması gerektiği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Ekonomisi, Bereket, Bereket Ekonomisi

FREEDOM OF ÜİLLPOÛER AND DESTINY ACCORDING TO MATÛRİDİ

Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ

Mardin Artuklu Üniversitesi

ÖZET

Though responsibility of human has been seen as a constant truth, it has been discussed in terms of both moral and divine attributes in kalam. In moral context, it is based on creation and ownership of justice-oriented human acts. Accordingly, if human is subject to punishment and reward, then he should be disciple and perpetrator of his acts. However the question of how this will and perperatory could be associated with the omniscience, will and power of Allah is another aspect of the subject. There must be a solution that preserve both the autonomy of human and functioning of will and power of Allah. Essentially, although Kalam schools accepts the responsibility of human, they put forward solutions in different ways. This study aims to show Mâtürîdî's original approach to the topic. While he tied the creation of acts with divine power, meanwhile he grounds responsibility of human and accepts him as actual owner and perpetrator of his acts. Hence according to him the basic cause of responsibility is because two will and two power are connected with the act.

Mâtürîdî will has tried to come out of the matter by explaining liberty and subject in fate issue both in moral and entitlement aspects. Its view basing human responsibility ennoblesentitlement by giving roles to the divine creativity in actions, and by developing a successful explanation method it has made kesb theory more understandable and meanwhile it has made some new conceptualisations. According to Mâtürîdî a persons action is belong to him as he acts on the will and power that he has. On this point, being given the power does not hinder a person from feeling as the free and real maker of his actions. Finally action is created by Allah's will and power depending on a persons own will and power. So, it can be said that the real reason of responsibility is the prosody of two wills and powers. In this notification, it will be addressed that Mâtürîdî compared to its contemporaries follows a different way on basing the responsibility by giving two directions to the verb. In this sense, it will be explained how it provides an activity space at verb to both human and Allah. In fact, Mâtürîdî has been preserved from Mu'tazila's approach, which seems to exclude divine will and power, by giving the verb two directions one of which belongs to human and the other belongs to Allah and by doing so it has prevented divine adjectives from being damaged. Finally, it will be revealed how Mâtürîdî bases will freedom as more acceptable compared to Mu'tazila. According to Mâtürîdî, human does his actions without thinking about fatality and fate. In addition, human a human feels himself free while doing his action and so he can head for any action he wants. Human is aware of being free and maker of his behaviors as he perceives his environment by his emotions. We can call this as natural intuition base of will freedom. Thus, it is going to be mentioned how Mâtürîdî refers to human psychology while he is basing will freedom. Finally in this study, the argumentations of Mâtürîdî on human's will freedom, his approach on fatality and fate, his explanations on human's will and power, and as a result, the bases of human's responsibility and his differences from Eş'arî and Mu'tazila will be deeply analyzed.

Keywords: Mâtürîdî, Freedom of Willpower, Destiny, Force.

HİKMET VE FIKIH İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ

Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Gaziantep Üniversitesi

ÖZET

Kelâm ilminde temel kavramlardan birisi hikmettir. Mu'tezile açısından hikmet Allah'ın varlığı insanın menfaatine uygun şekilde yaratması ve her işinde insanın maslahatına uygun bir gayenin olmasıdır. Mâtürîdî mezhebi de buna yakın bir düşünceyi savunurken Eş'arîler, ilahi fiillerin her ne olursa olsun hikmetli olduğunu, yüce Allah'ın muradının hikmetiyle eşit olduğunu kabul etmişlerdir. Dolayısıyla o neyi emretmiş ya da yasaklamışsa hikmet ondadır. Eş'arî düşünce biçimine göre daha akılcı olduğu tartışılmaz olan Mu'tezile ve Mâtürîdî okulları, Allah'ın fiillerinde hikmeti merkeze almışlar ve O'nun yaratmasında insan lehine olan maslahat ve gayeyi esas almışlardır. Bu, ameli konularda ortaya konulacak hükümlerde de geçerli bir çaba olarak görülmeli ve insanın dini hayatına rehberlik eden bir alan olarak fıkıh ilminde de göz ardı edilmemelidir.

Fıkıh, dini nasları en doğru biçimde anlama ve ilahi murada uygun biçimde yorumlama işi ise, dini bilginin özünde yer alan hikmet, maslahat ve illetler doğru biçimde tespit edilmeli ve dinin sözü her çağda her insana hitap edecek şekilde yorumlanmalıdır. Aksi takdirde tarih ve toplumdan kopuk lafızlar, sürekli değişen zamana, mekâna ve insana hitap edemeyecektir. Kelâm ilminin İslam hukuk felsefesini yakından ilgilendirdiği dikkate alınır, hikmet kavramının fıkıh alanıyla bağının güçlü bir şekilde kurulması ve gerek fetva ve görüş gerekse mütalaaların hikmet merkezli yapılmasının elzem olduğu görülür. Çalışmamızda dini hükümler ile hikmet ilişkisini kelimî ekoller bağlamında ilişkilendirmeye çalışacak ve bazı somut örnekler üzerinden değerlendirmeler yapmaya çalışacağız. Böylece hikmet ve fıkıh ilişkisinin ihtiyar değil zaruri olduğunu ortaya koymaya gayret edeceğiz. Sunumumuzu hazırlarken klasik ve modern kaynaklardan karşılaştırmalı olarak yararlanmayı hedeflemekteyiz. Bu tebliğ, dini bilginin şahsiliği, fetvaların öznelliği ve yerelliği ile ameli fetvaların itikadi karşılığını koymasından dolayı İslam dünyasına katkı sunma çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hikmet, Fıkıh, İlet, Fetva, Maslahat.

AKADEMİK ÇEVREDE ÇATIŞMA VE MÜZAKERE

Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Türk akademi çevresinde çatışmalı durumların nasıl müzakere edildiğini betimlemektir. Araştırmanın örneklemini Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde görevli 30 akademik personeldir. Katılımcılardan 14'ü kadın, 16'sı erkektir. Katılımcıların görev yaptıkları bölümler kamu yönetimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, kimya, iktisat, spor yöneticiliği, işletme, bilgisayar teknolojileri eğitimi, özel eğitim, Türk dili ve edebiyatı bölümleridir. Katılımcıların yaş aralığı 33 ile 55 yaş arasındadır. Katılımcıların toplam çalışma yılları 6 ile 32 yıl arasında değişirken buldukları kurumda çalışma yılları ise 2 ile 21 yıl arasında değişmektedir. Araştırma verisi 47 açık uçlu soru yardımıyla, gerçek çatışma öyküleri üzerinden ve yüz yüze görüşmeler ile elde edilmiştir. Araştırma sonunda; akademik personelin çatışmayı daha çok olumsuz bir durum olarak değerlendirdikleri ancak yine de çatışmaya gerek duyulduğunu hatta zaman zaman kaçınılmaz olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılar kurumda en çok çatışma yaşanan konunun ders dağılımı olduğunu belirtmişlerdir. Bunu kıt kaynakların dağılımı konusundaki anlaşmazlıklar takip etmektedir. Özlük haklarındaki eşitsiz uygulamalar, makam ve mevki kadro dağılımı ve terfi konuları, demokratik olmayan yöntemlerle alınan kararlar, ideolojik ayrımcılık, haksız uygulamalar, çıkar çatışmaları, bireysel taleplerden kaynaklanan çatışmalar, görev tanımı ile ilgili çatışmalar, danışmanlıkların belirlenmesi, ders programları ile ilgili çatışmalar, fikir ayrılıkları diğer çatışma başlıkları olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çoğu eşdeğer çalışma arkadaşlarıyla ve bir üst mevkide çalışanla çatıştıklarını anlatmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası çatışmalı durumu müzakere ederken; diğer yarısı etmediğini ifade etmiştir. Katılımcılar neden müzakere etmediklerini; kendilerinin haklı olduğuna inanmaları, karşı tarafın müzakere eğilimli olmaması, çatışmalı durumda bir tarafın statünü kullanarak "yaptım oldu" şeklinde kestirme yollar kullanması, karşı tarafın kendi fikirlerini dayatması ve statü farkı olan durumda eşit statüde bir hocanın araya girmesi şeklinde açıklamışlardır. Katılımcılar, müzakere içinde çatışma çözümünde en çok etkili olduğunu düşündükleri davranışlarını şöyle sıralamışlardır: konuya hâkim olmak, saygı çerçevesinde hareket etmeye dikkat etmek, kendini iyi ifade etmek, kararlı olmak, tutarlı olmak. Bunlar dışında katılımcıların etkili olduğunu düşündükleri davranışları ise şunlardır: paylaşarak (probleme ortak olarak) anlatım, karşıdaki kişiyi tanımaya çalışmak, sabretmek, çözüm isteği konusunda samimiyet, İkna edici fikirler ortaya koymak, yumuşak üslup ve beden dili, karşı tarafı yüceltmek, kanıt sunmak, açık ve objektif olmak, karşı tarafı tanımak ve karşı tarafın sözlerine ve tecrübesine itibar etmek

Bu çalışma TÜBİTAK 1001 Projesi olarak desteklenen 113K548 numaralı Türk Kültüründe Çatışma ve Müzakere başlıklı araştırma projesi verisinden üretilmiştir.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ARABULUCULUK

Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türk kültüründe arabuluculuğun nasıl tanımlandığını betimlemektir. Bu amaçla araştırma örneklemini Arçelik Sütlüce’de bulunan satış pazarlama çalışanlarından 18 kişiden oluşturulmuştur. Katılımcıların 10’u kadın, 8’i erkektir. Katılımcıların yaşları 25 ile 42 arasında değişmektedir. Katılımcıların toplam çalışma yılları 2 ile 17 yıl arasında değişmekte olup, buldukları kurumdaki çalışma yılları 6 ay ile 8 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların görevleri ise; ülke sorumlusu ve kıdemli ülke sorumlusu, insan kaynakları uzmanı, satın alma uzmanı, kıdemli satın alma uzmanı, bayi yönetmeni, uzman satış analisti, insan kaynakları asistanı, uluslararası pazarlama sorumlusu, insan kaynakları danışmanı, insan kaynakları iş ortağı, satın alma mühendisi, kıdemli bayi yönetmenidir. Araştırma verisi 47 açık uçlu soru yardımıyla, gerçek çatışma öyküleri üzerinden ve yüz yüze görüşmeler ile elde edilmiştir. Elde edilen veri nitel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları şu şekilde özetlenebilir. Katılımcıların çoğu arabuluculuğu “orta noktada buluşturan” ve “iki tarafın uzlaşmadığı durumlarda araya giren kişi olarak tanımlamıştır. Katılımcılar arabuluculuğa; çatışma çözülemediğinde, müzakere yapılamadığında, iki kişi sorunu çözemediğinde, iki taraf da adım atmamak istemediğinde, iki taraf bir araya gelmek istemediğinde, iki taraf birbirleriyle küstüğünde, farklı düşünceleri bir araya getirmek için, iki tarafın mantıksal algısı yüksek değilse, müzakereciler zorlu kişilerse, taraflar iletişim kuramıyorsa, bilgi eksikliği varsa, taraflar biri birlerine güvenmiyorsa, arabulucuya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre ideal arabulucunun sahip olması gereken en önemli özellik tarafsız olmasıdır. Bunun dışında insan ilişkileri iyi olan, iki tarafı da dinleyen, güvenilir insanlar olmalıdırlar. Katılımcılar ideal arabulucunun karar almaması gerektiğini, tarafların karar alması gerektiğini ifade etseler de, arabulucunun karar alırken nelere dikkat etmesi gerektiğini şöyle özetlemişlerdir: tarafsız olmak, tarafları mağdur etmemek, tarafları mutlu etmek, alternatifler sunmak, ikna edici olmak, görüşleri sentezlemek, tarafsız olmak, iki tarafın da barış istediğinden emin olmak, tarafların güvенеbileceği bir karara yönelmek, kişileri yeterince analiz etmiş olduğundan emin olmak, kırıncı olmamaya dikkat etmek, iki tarafın da mutabakatını almaya dikkat etmek. Araştırmanın en ilginç bulgusu; araştırmaya katılanların arabuluculuğa sıcak bakmamaları ve arabulucu olmayı kişi için tehlikeli bulmalarıdır.

Bu çalışma TÜBİTAK 1001 Projesi olarak desteklenen 113K548 numaralı Türk Kültüründe Çatışma ve Müzakere başlıklı araştırma projesi verisinden üretilmiştir.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE PLANSIZ MÜZAKERE

Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türk kültüründe çatışmalar müzakere edilirken zaman kullanımı ve planlamanın nasıl yapıldığının betimlenmesidir. Araştırma örneklemini Arçelik Pişirici Cihazlar İşletmesinden (PCI) toplam 28 çalışandan oluşturulmuştur. Arçelik PCI'den alınan görüşme verisinin demografik özellikleri özetle şöyledir: Katılımcıların 21'i erkek, 7'si kadındır. Katılımcıların görevleri mühendis (Üretim, AR-GE, endüstri, bakım), teknisyen, takım lideri, uzman, yönetici, analist ve iş güvenliği uzmanı olarak değişmektedir. Katılımcıların yaş aralığı 26-53 arasındadır. Katılımcıların toplam çalışma yılları 1-35, Arçelik'te çalışma yılları ise 1-32 yılları arasında değişmektedir. Araştırma verisi 47 açık uçlu soru yardımıyla, gerçek çatışma öyküleri üzerinden ve yüz yüze görüşmeler ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler nitel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, katılımcıların yarısının müzakereye özel bir zaman ayırdıklarını diğer yarısının özel bir zaman ayırmadıklarını göstermiştir. Müzakereye özel bir zaman ayırmadıklarını söyleyen katılımcılar bunun nedenini çatışmaya neden olan sorunların ani ve kendiliğinden ortaya çıkmasına bağlamışlardır. Katılımcılardan çoğu müzakereden önce plan yapmadıklarını belirtmişlerdir. Müzakereden önce plan yapan katılımcıların ise planları şu şekildedir: ılımlı olmak ve geribildirim vermek, ikna etmeye çalışmak, karşı tarafı anlamaya çalışmak, açık açık konuşmak, bilgi vermek, iletişim bozukluğunu ortadan kaldırmak, verileri ortaya koymak, sayısal rakamlarla açıklamak, karşı tarafı kırmamak, teker teker hataları göstermek, müzakereye gitmeden önce toplantı yapmak, müzakereye gitmeden önce konuşulacak söylenecekleri kafanın içinde tekrar etmek. Katılımcılar müzakere sırasında karşı tarafla en çok biri birlerinden farklı olarak ellerinde olan bilgileri paylaşmışlardır. Katılımcılar plan dâhilinde müzakereye şu türden bilgileri paylaşmışlardır: mevcut durumu ortaya, kişisel durum, çözüm önerileri, kendilerini ve orada olmayanların hakları, bireysel duygular, çatışma çözümüne yönelik kaynaklar ve zaman planı, geçmiş yaşantılar ve iş deneyimleri.

Bu çalışma TÜBİTAK 1001 Projesi olarak desteklenen 113K548 numaralı Türk Kültüründe Çatışma ve Müzakere başlıklı araştırma projesi verisinden üretilmiştir.

ÇATIŞMA VE MÜZAKEREDE RİSK ALMA

Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türk kültüründe müzakerecilerin risk alma konusuna nasıl yaklaştığını betimlemektir. Bu amaçla araştırma örneklemini Arçelik Sütlice’de bulunan satış pazarlama çalışanlarından 18 kişiden oluşturulmuştur. Katılımcıların 10’u kadın, 8’i erkektir. Katılımcıların yaşları 25 ile 42 arasında değişmektedir. Katılımcıların toplam çalışma yılları 2 ile 17 yıl arasında değişmekte olup, buldukları kurumdaki çalışma yılları 6 ay ile 8 yıl arasında değişmektedir. Katılımcıların görevleri ise; ülke sorumlusu ve kıdemli ülke sorumlusu, insan kaynakları uzmanı, satın alma uzmanı, kıdemli satın alma uzmanı, bayi yönetmeni, uzman satış analisti, insan kaynakları asistanı, uluslararası pazarlama sorumlusu, insan kaynakları danışmanı, insan kaynakları iş ortağı, satın alma mühendisi, kıdemli bayi yönetmenidir. Araştırma verisi 47 açık uçlu soru yardımıyla, gerçek çatışma öyküleri üzerinden ve yüz yüze görüşmeler ile elde edilmiştir. Elde edilen veri nitel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları müzakerede risk aldığını düşünen katılımcıların neleri risk olarak gördüğünü şu şekilde ortaya koymuştur: prosedüre/ kurallara aykırı davranma riski, zaman kaybı, maliyet kaybı, müdahaleci algılanmak, diğerlerini yok sayarak (ekarte etmek) hareket diyor gibi görünmek, çatışmanın büyümesi, duygusallığın artması, yönetici tarafından mimlenme, konunun yöneticiye taşınması, kendi bildiğini yapmada ısrar etme, yöneticiye karşı itici görünme, karşı tarafı sinirlendirmek. Çalışanların ortaya koyduğu riskler daha çok yönetim hiyerarşisi içinde kişinin davranışlarının nasıl algılanacağı ile ilgili endişe duyduğunu gözler önüne sermektedir. Çalışanlar iş yerinde yaşanan çatışmaları iyi idare edilemediklerinde; yöneticileri tarafından kendi inisiyatifindeki bir işi çözememiş olarak algılanmaktan, yöneticinin kişiyi belli bir konuda mimlemesinden ya da beğenmemesinden korkmaktadırlar. Tüm bunlar gerçekte; çalışanın iş akdi ile ilgili endişelerinin açık ifadesidir.

Bu çalışma TÜBİTAK 1001 Projesi olarak desteklenen 113K548 numaralı Türk Kültüründe Çatışma ve Müzakere başlıklı araştırma projesi verisinden üretilmiştir.

**DELALET VE GÖSTERGE KAVRAMLARININ BELAGAT-GÖSTERGEBİLİM
İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Pınar DAĞ

*Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Meslek Yüksekokulu; Türkçe ve Yabancı Dil
Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (SDÜTÖMER), pinardag@sdu.edu.tr*

İnan GÜMÜŞ

*Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi Uluborlu Selahattin Karasoy Meslek Yüksekokulu;
Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (SDÜTÖMER),
inangumus@sdu.edu.tr*

ÖZET

Simgesel sistemiyle görünür olan dil, onu kullanan bireyin evrene ve ögelerine bakışını, düşünüş biçimini sunar ve böylelikle toplumu seslendirerek ve topluma seslenerek yaşama eşlik eder. Anlamı inşa eden insan, dili konuşarak onu yeniden üretmiş olur. Bu da ancak dilsel göstergeler yoluyla gerçekleşebilmektedir. Sesin söze dönüşmesiyle gösterdiği şey, söylenişi, çağrışımları ve anlam alanları gibi birçok öge Doğu ve Batı dünyasında çeşitli boyutlarıyla araştırma konusu edilmiştir. Bunlar arasında kavram, kelime ve nesne arasındaki ilişkiler de yer almaktadır. Dile ait bu bilimsel disiplinlerin kapsamlı ve geçmişini bakımından en önemlilerinden biri belâgattir. Sözün doğru, güzel, yerinde ve zamanında dinleyicinin durumunu gözeterek söylenmesiyle ilgilenen belagat, kullandığı malzeme bakımından ve çeşitli yönlerden göstergebilimle örtüşür. Bunda klasik belagatin ve Batı'daki çalışmaların, Aristo tarafından sistemleştirilen klasik mantıktan beslenmesinin payı vardır. Bu çalışmada İslam mantıkçılarının üzerine eğildiği delalet kavramı ile Saussure ve Peirce'in üzerinde durduğu gösterge kavramı ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: belagat, delalet, göstergebilim, Saussure, Pierce.

A.İ. KUPRİN'İN “KUTSAL ÜÇLÜ SERGİ'DE” ve İ.S. ŞMELYOV'UN “HAC” ADLI ESERLERİNDE HAC KONUSU

Hatice BAYANA

Moskova Lomonosov Devlet Üniversitesi (Doktora öğrencisi), haticebayana@gmail.com

ÖZET

Dinsel bir olay ve ulusal zihniyetin bir ifadesi olarak hac tasvirleri içeren A.İ. Kuprin'in “Kutsal Üçlü Sergi'de” adlı hikayesi ve İ.S. Şmelyov'un “Hac” adlı uzun öyküsü Kutsal Üçlü Sergi Manastırı'nı ve Sergi Pasad'ı ele alan eserlerdir. Hac ziyareti, Ruslar'ın aziz ve azizlikle ilgili kabul gören önemli inanç ve uygulamalarından biridir. Hac yolculuğunun sonunda, menzilde bulunan mabedin yani Kutsal Üçlü Sergi Manastırı'nın halkın ruhunu, tarih duygusunu ve Rus Devleti'nin bir bütün olarak algılanmasını sağladığından bahsedilmiş; bu mabet anlatılırken sembol olarak olumlu şekilde algılanabilecek türde parlak ve sıcak renkler, güç temsil eden ses motifi ve mis gibi koku sembolleri kullanılmıştır. Kirlerinden (günahlarından) arınmak ve daha temiz olmak için dünyalık işlerden uzaklaşan hacıların karşılaştıkları kötü durumlardan uzak durdukları dikkatlere sunulmuştur. Bu eserler aynı zamanda ‘seyahatname’ (hojeniye/hojdeniye) türüne de yakındır. Yani seyahatnamenin birinci şahıs anlatısı, yolculuğun hikayesi, gerçeklik faktörü, sunum sırası, haccın manevi amaçları, kutsal mekanlar ve kutsal alanların tasviri, topografik görüntüsü, yazarın öznel algı ve ifadesi gibi özellikleriyle birleşir. A.İ. Kuprin ve İ.S. Şmelyov da söz konusu eserlerde halkın hac tecrübesini, manastır dünyasını, bir çocuğun öznel görüşüyle Pasad'ı algılamasını tasvir etmişlerdir. Yirminci yüzyılda Sergi Pasad, gerçekliğin de sembolüdür. Somut tarih, ülkenin kaderi, dini hayatı, anlatıcıların ve kahramanların öznel izlenimleri, bir insanın manevi yaşamı, ailesi, toplum örneklerle ifade edilmiştir. Manastır, insanların yaşayabilirliğinin ölçüsüdür. Hacıların yeni bir ahlaki statü ve yenilenmiş bir ruhla döndükleri anlatılmıştır bu eserlerde. Felsefi ve edebi düşüncede Aziz Sergi Radonejski'nin dini değerlerin, manevi bütünlüğün, ahlak ölçüsünün ve günlük meşgalelerle manevi işlerin dengenin bir örneği olduğu dile getirilmiştir. Problemlere karşı çözümcü yaklaşımıyla kötülere karşı direnç gösteren Aziz Sergi Radonejski'nin dini ve ahlaki bir simge olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: A.İ. Kuprin, İ.S. Şmelyov, Kutsal Üçlü Sergi Manastırı, Aziz Sergi Radonejski, hac

MİR CELAL'IN SANATSAL YARATICILIĞINDA ÇAĞDAŞLIK VE YA MODERNİZM MESELELERİ

Hacer HÜSEYNOVA
ADPU, filoloji üzere doktor
hacerhuseynova@mail.ru

ÖZET

Modernizm 20-ci yüzyılda gelişen yeni düşünce, tutum ve uygulamaları insan yapımı medeniyetin etkisiyle değiştiren geniş bir kavramdır. Çevrelerindeki insanlara odaklanan her şeye, kendine özgü mecazi bir görünümdür ve onları yeni bir anlamda getirir. Gerçekçiliğe karşı bir isyan olarak görülebilir.

Avrupa'nın felsefesindeki modernizm değişime dayalı yenilenme akışıdır. İdeolojik olarak, modernizm, kendilerini din veya ulusal geleneklere bağlayarak yeniliği kabul etmeyi reddeden, toplumlara karşıdır. Bu nedenle, modernizm bireysellik ile karakterizedir. Modernist bir adam her zaman yenilik arayışı içindedir.

Mirza Shafi Vazeh, Mirza Fatali Akhundov ve Hasan bey Zardabi, Azerbaycan'da modernizmin temellerini atmışlar. Daha sonra Sabir, Jalil Memmedguluzade, Üzeyir Hacıbeyov, Mikail Müşvig, Cafer Cebbarlı ve diğer sanat figürleri, edebi ve tarihi şahslar, bu yolda çalışmalara devam etmişlerdir.

Yaşamın her alanında modernliğe katkıda bulunan Mir Celal, her türlü açık ve sosyal açıdan yararlı olan modernliği teşvik etti. Modern hesap edilen her türlü hokkabazlığı şiddetle eleştirdi. Eserlerinin tamamında, hem küçük hikayelerinde, hem büyük romanlarında bu hususu göre biliyoruz. Mir Celal, büyük ölçekli eserleriyle birlikte, küçük hikayelerinde de son derece ciddi problemler koymuş ve bunları çözmenin yollarını göstermiştir.

Bu bağımdan "O yana bakan" hikayesi değerlidir. Hikayede yazar "çağdaş, modernist" bir heykeltıraş tarafından yaratılmış "modern çoban" portresi sunmuştur. Tenkit edilən zaten heykel deyil de, haman "Modern" heykeli yapan heykeltıraştır.

Hikaye, komşusuna (yazara) yarattığı yeni, modern çoban heykelini takdim eden yeni heykeltraşla yazarın diyaloguna dayanır.

Günümüzde modern dünyada karmaşık süreçler yaşanmaktadır. Bir yandan, gelişmiş batılı devletlerle entegrasyon ve küreselleşme teşvik edilir. Öte yandan, ulusal ve manevi değerlerin yükseltilmesi, gelenek temelli geleneğin olumlu yönleri vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: *modern, modernizm, tarih, yazar, değişim, yenilenme*
Key words: *modern, modernism, history, writer, renewed, change*

TÜRKSOYLU XALQLARIN İÇTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA NOVRUZ

Prof.Dr. Babək QURBANOV

Qaziantep Universiteti TMDK

babekurban@gmail.com

kurbanov@gantep.edu.tr

Türk soylu xalqların ictimai-mədəni həyatında son dərəcə əhəmiyyətli rol oynayabilən "Bahar bayramı", "Novruz Bayramı", "Sultan-ı Novruz" "Novruz Sultan" vs. kimi adlandırılan bu bayramın da tarix boyu daima təxribata, ideoloji təzyiqlərə və təqiblərə məruz qalmışdır. Bu bayramın əsrlərdən gələn bir tarixə (bəzi mütəxəssislər onun hətta təxminən beş min illik tarixə sahib olmasını söyləyirlər) malik olması, Türk soylu millətlərin yaşadığı böyük bir coğrafi ərazini əhatə etməsinə baxmayaraq onun həyata keçirilməsi hər il Mart ayının 21-23 günlərinə rast gəlməsi, eyni zamanda burada tətbiq olunan sosial-mədəni adət-ənənəyə, bu sırada Novruzla əlaqədar mahnıların, ata sözlərinin, nağılların, xalq oyunlarının, rəqslərin, süfrə və davranış ənənələrinin və s. bir birilərinə bənzərliyi çox vaxt hətta üst-üstə düşməsi həqiqəti bir daha bu bayramın bütün Türk soylu millətlərin ortaq malı olmasını sübut edir. Xatırladaq ki, bu bayram müəyyən təqiblərə və çətinliklərə baxmayaraq, günümüzə qədər Orta Asiya türklərindən Özbəklər, Qazaxlar, qırğızlar, türkmənlər və Uyğur Türkləri, Tatar Türkləri, Anadolu Türkləri, Balkan Türkləri, Kipr Türkləri, Azərbaycan Türkləri, Çuvaş Türkləri, Başqırd Türkləri, Yaqut Türkləri, Kərkük Türkləri və s. tərəfindən qeyd olunur. Buraya bir daha bəzi İran, Ərəb, Çin, Əfqanıstan, Pakistan, Hindistan, tayfalarını da əlavə etmək mümkündür. Bir şeyi də xatırlatmaqda fayda var, necə ki bu bayramın azad olaraq kutlanılmasının və hətta onun dövlət tərəfindən dəstəklənməsinin həqiqəti ilə əlaqədardır. Təbii ki, belə bir vəziyyət xalqın azad, müstəqil olduğu tarixi dövrlərdə özünü daha aşkar bir şəkildə ifadə etmişdir. Məsələn, Səlcuqlu Sultan Məlik Şah zamanından Abdülhəmid dövrünə qədər və daha sonra Novruz bayramına son dərəcə böyük əhəmiyyət verilmiş, hətta Cəlali təqvim deyilən yeni Türk təqvim qəbul edilmiş, yeni il isə 21 Mart gününə, yəni Novruzun kutlanıldığı gün ilə eyni günə alınmışdır. Hal-hazırda bütün Türkiyə cumhuriyyətlərində, hətta Hindistanın, Çin Xalq Respublikasının, İndoneziyanın, bir sıra Afrika ölkələrinin belə bir çox bölgələrində Novruz bayramının kutlanılmasının şahidi ola bilərik.

Açar Sözlər: Novruz, adət-ənənə, Türklər, bayramlar, Türk təqvimi.

BULGARİSTAN’DA TÜRKÇE EĞİTİM SORUNLARI

Nesrin OSMAN İSPOVA

Nesrin SİPAHİ KIRATLI

Bulgaristan

ÖZET

GİRİŞ-AMAÇ

Bu çalışmamızda Bulgaristanda yaşayan Türklerin geçmişten günümüze uzanan Türk Dili Eğitimini incelemeyi amaçladık.

BULGULAR

Bulgaristan’da Türkçe Eğitim sorunları, Türklerin azınlık durumuna düşürülmesiyle, 93 Harbi ile başlayıp, günümüze kadar devam etmektedir.

Her siyasi süreçte iniş ve çıkışlar yaşayan Türkçe Eğitimin günümüzde önemsizleştirildiği acı bir gerçektir.

Bulgaristan tarihi 1877/1878 Osmanlı Rus Savaşından 1.ci Dünya Savaşına kadar tarihi ve siyasi olaylarla doludur.

Savaşlar, göçler Türkleri azınlık durumuna düşürmüş, Bulgar Hükümetlerininin de Türklere yönelik politikaları bu halkın sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmesini engellemiştir.

10 Kasım 1989 da Berlin duvarının yıkılmasıyla Demokrasi rejimine geçen Bulgaristan Cumhuriyetinin değişen 1991 Anayasası 36 cı madde 2.ci fıkrası gereği, Bulgaristanda yaşayan ve Bulgar olmayan vatandaşların kendi ana dilinde eğitim ve kullanım hakkı mevcuttur.

Totaliter rejimde Türkçe olan her şeyin yasak olduğu Bulgaristanda, bugün Anayasal hakkı olmasına rağmen giderek okunmamaktadır, bazı köylerde yok denecek kadardır ve nedenler üzerinde durulmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmamız Türkçe Eğitimin önemsizleştirilmesinin nedenlerini ortaya koyduğu gibi,

Sorunların çözümüne yönelik projeler üretmede de yardımcı olacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Tarih, Türk, Türkçe,Eğitim

**HÜSEYİN NİHAL ATSIZ'IN *DELİ KURT* ADLI ROMANINDA ŞAMANİST
UNSURLARIN MİT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ebru VURAL ARSLAN

Türk Dili Okutmanı, SDÜ Gelendost MYO, SDÜTÖMER, ebuarслан@sdu.edu.tr.

ÖZET

İlk ve kutsal olanın bilgisini sunan mitin ne olduğuyla ilgili ortaya konan pek çok görüş bulunur. Doğayla karşı karşıya kalan arkaik insan, anlamlandıramadığı şeylerden korkar ve bu korkusunu yenmek için mit, mitos üretiminde bulunur. Böylece doğa olaylarına bir anlam yükler. Bu anlamı gerek sosyal hayatı düzenleyen ritüellerle gerekse de mitoslarla farklı biçimlerde tekrar ederek devamlı kılar ve devamlılığını korur. Mitoslara, ritüellere ve edebiyata sembolik bir dil olarak yansıdığı görülen mitler, farklı doktrinlere kaynaklık ettiği gibi yazın türlerinin de ana kaynağı olması bakımından önemlidir. Mitlerin insanı geleceğe aktaran bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür.

Tanzimat fermanının ilanına kadar Türk edebiyatının kaynakları arasında İran ve Arap edebiyatı bulunmaktadır. Mitolojik unsurlar olarak ise eserlerde daha çok İran ve Hint mitolojilerine rastlanmaktadır. Tanzimat fermanının ilanından sonra ise Yunan mitolojisinin yer aldığı eserlerin çoğalmaya başladığı görülür. Yunan mitolojisine yönelmek gerektiğiyle ilgili düşünceler yaygınlık kazanmaya başlarken Ziya Gökalp'ın da Türk mitolojisini canlı tutmaya çalıştığı görülmektedir. Ziya Gökalp, Türk destanlarını araştırarak nazma çevirmeye başlar. Bu şekilde Türk destanlarına ve dolayısıyla mitolojisine dikkat çeker. Ziya Gökalp'ın önderliğindeki bu yönelişe Hüseyin Nihal Atsız da katılmıştır ve Türk mitolojisini merkeze alan romanlar kaleme almıştır. Bu romanlardan biri de *Deli Kurt*'tur. Bu romanda bulunan bazı unsurlarda Şamanizm ile mitlerin kesişen yönlerine rastlanır. Romanda bilicilik, kerametlere sahip olma, ışık motifi, hastalık sağaltma, kürek kemiğiyle fal bakma, *yada* taşıyla yağmur yağdırma, göğe çıkarak sırra erme, kozmik mekân (çadır/dağ/pınar) gibi unsurlara yer verilir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Nihal Atsız, *Deli Kurt*, Şamanizm, Mit.

RUS GEZGİN P.A. ÇİHAÇOV GÖZÜYLE TÜRKİYE VE TÜRKLER

Dr. Öğr. Üyesi İlsever RAMİ

Okan Üniversitesi

ilsiyar.rameeva@okan.edu.tr

İlk yazılış tarihleri çok eskilere dayanan Rus gezi edebiyatında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkleri konu alan çok sayıda eser ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar Türkler Ruslar için Doğu ve Müslümanlığın belirgin sembolü olmuş ve Osmanlı Doğu'nun o farklı ve mistik kültürünü, anlayış ve yaşam tarzını keşfetme yolunda bir köprü vasıtasını da üstlenmiştir.

Gezi yazıları, farklı kültürleri birbirine yakınlaştıran, insanlar ve devletler arasında ilişkileri kuvvetlendiren bir araç olarak nitelenirler. Geniş okuyucu kitlesine hitap eden bu tür gezi yazıları yabancı ülkeler hakkında sadece bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda “öteki” aracılığıyla ve karşılaştırma sonucu “özünü” anlamaya ve kavramaya yardımcı olur.

Bu bağlamda, Rus gezgin ve bilim insanı Pyetr Aleksandroviç Çihaçov'un (1808-1890) gezi yazıları büyük önem taşımaktadır. Sankt-Petersburg Üniversitesini tamamladıktan sonra 1830 yılında Aleksandr Çihaçov İstanbul Konsolosluğu'nda çalışmaya başlar. Fakat, 1835 yılında konsolosluk hizmetini bırakır ve tamamıyla bilimsel çalışmalara odaklanır. Jeolog ve coğrafyacı olan Çihaçov, 1848-1863 yılları arasında Anadolu topraklarına bilimsel amaçla sekiz gezi düzenler. Bu seferler esnasında Anadolu toprakları, iklimi, doğası, hayvanlar ve bitki örtüsü gibi bilimsel verilerin yanı sıra bu topraklarda yaşayan halklar, onların tarihi, kültürel değerleri ve yaşamı ile ilgili bilgi de toplar. Dönemin ve günümüzün ünlü araştırmacıları tarafından yaptığı çalışmaların önemi defalarca vurgulanır. *Türkiye Mektupları* eseri ilk olarak 1859 yılında Bruksel'de yayınlanır. İlk yayınından neredeyse 100 yıl sonra 1960 yılında ilk defa Rusça'ya çevirilir. *Türkiye Mektupları* eserinin ana konusu Osmanlı İmparatorluğu'da Tanzimat döneminde gerçekleştirilen reformlardır. Bir çok Avrupalı gezginin ulaşamadığı Anadolu topraklarını karış karış gezen Aleksandr Çihaçov Tanzimat dönemi reformlarının en uzak köşelerde nasıl gerçekleştiğini gözlemler.

Rus gezi yazıları geleneği doğrultusunda yazılan *Türkiye Mektupları* eseri araştırma inceleme ve yorumlama tekniği ile ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: P.A.Çihaçov, Rus Gezi Yazıları, Osmanlı.

KAZAK EDEBİYATINDA KENT VE ÇEVRE ÖGELERİ

Azize Serap TUNÇER

Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, serap@seraptuncer.com

ÖZET

Kazak kültürünü en ilginç özellikleriyle anlatan eserlerden biri Tolstoy'un 1852'de yazdığı, "Kazaklar" isimli eseridir. Kazan üniversitesinde öğrenim gören ve Rousseau'dan etkilenen yazar, bu eserde Kazakların birkaç kolundan Terek Kazakları'nı anlatmaktadır. Aslında bu boyun bazı gelenek ve alışkanlıkları Kazakistan Kazakları kültürüne farklı öğeler taşısa da; bu çalışma, amacı bakımından önemli kabul edilen, doğa ve çevre yaklaşımlarını irdelemekte olduğundan, her iki kültürün ortaklaşmakta oldukları değerler ele alınmaktadır. Eserin ana teması, aristokratik kent kültürü ile kır kültürünün karşılaştırılmasıdır. Roman kahramanı kent kültüründeki yapmacılıktan, abartıdan sıkılmakta ve daha "doğal" olduğunu düşündüğü bir Kazak kasabasına yerleşmektedir. Ancak Tolstoy burada yaptığı kültürel sorgulamada, beklendiği gibi sadece "kent kötü-kır iyi" temasına sarılmamakta, aksine son derece çarpıcı şekilde "kır kültüründe" de var olan kimi yapmacılık ve abartılara işaret etmektedir. Burada "kentten doğal ortama kaçış" ülküsü verilirken, Horkheimer tarafından da vurgulanan, "kent yaşamını eleştiren düşünürlerin aslında o kültürün ürünü olduklarını ve eleştirilerin de bu kültürle mümkün olabileceği" yorumu doğrulanmış görünmektedir. Çünkü roman kahramanı, son tahlilde kır kültürünün doğal bir parçası olmadığını anlamakta ve kente dönüşten başka çıkar yol bulamamaktadır. Ama bu arada ölüm, aşk, doğa, kardeşlik, düşmanlık gibi olguları, tarafları çok naif şekilde vurgulayarak karşılaştırmaktadır. Bu çerçevede içerisinde çalışma, Kazak kültürünü Tolstoy'un romanı odağında ele almakta; kent ve kır kültürü, çevre ve doğa yaklaşımları açısından değerlendirmekte; edebiyatın kentbilime katkılarının bir boyutunu açığa çıkarma amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kazak kültürü, kent, kır, doğa, kentsoylu.

КАЗАК ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҚАЛА ЖӘНЕ ҚОРШАҒАН ОРТА МӘСЕЛЕЛЕРІ

Казак мәдениетін ен қызық ерекшеліктерінің суреттелген шығармалардың бірі Толстойдың 1852-ші жылы жазған "Казактар" шығармасы болып табылады. Қазан университетінде білім алып және Руссоның шығармаларынан әсер алған жазушы, өзінің шығармасында казактардың бірнеше тайпаларының ішінен Тerek тайпасы туралы жазған. Негізінде бұл тайпаның әдет ғұрыптары Қазақстандағы казактардікінен өзгешерек болса да, екі мәдениеттің жақындастыратын құндылықтарды зерттейді.

Шығарманың басты тақырыбы - қала мен дала мәдениетінің салыстырмасы болып табылады. Басты кейіпкер қаланың көз бояушылығынан, асыра сілтеуінен безіп, өзінің жанына, рухына жақын деп санаған ауылына қоныс аударады.

Бірақ Толстой бұл шығармасында күтілгендей "қала - жақсы, дала - жаман" пікірін ұстанбай, оған қарама қарсы ойды ортаға салады. Яғни даланың да көз бояушылық және тағы да басқа кемшіліктері бар екенін суреттейді. Йоркгеймер айтып кеткендей "қала мәдениетін сынаушылардың шынында сол мәдениеттің негізі болып табылатыны және бұл сындардың мәдениет арқылы жүзеге асатыны дәлелденгелі тұр. Өйткені, роман кейіпкері ең соңында, жалпы дала мәдениетінің бір бөлшегі болмағандығын түсініп, қалаға қайта оралудан басқа жол таба алмайды. Автор бір жағынан өлім, махаббат, табиғат, бауырластық, дұшпандық секілді сезімдерді салыстырады. Бұл еңбекте казактар Толстойдың романы арқылы зерттеледі және қала мен дала, табиғат пен қоршаған орта мәселелерін де қолға алады. Бұл әдеби еңбектің экологияға да қосқан үлесі зор.

Анықтамалық сөздер: казак мәдениеті, қала, дала, табиғат, қалалық

MANAS DESTANI, OĞUZ KAĞAN DESTANI VE DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE YER ALAN BENZERLİKLER

Sevcan YILDIZ

Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi, sevcanyildiz@akdeniz.edu.tr

Engin DERMAN

Dr.Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, ederman@akdeniz.edu.tr

ÖZET

Destanlar bir milletin bütün varlığını; elemelerini, kederlerini, sevinç ve coşkunluklarını kısmen, heyecanlarını hareketlendiren bütün duygu ve düşünce yapısını oluşturan zenginlik hazineleridir. Milletlerin millet olma yolundaki çabalarından izler taşır ve bu çabaların hatıraları ile geçmiş ile gelecek arasındaki zamanı canlı ve taze tutar. Bir çekirdek gibidir; dallanıp budaklanması, çiçek ve yaprak açması, ürünleri tazeleme imkanlarına sahip bulunması gibi çekirdeğe has süreklilik ve enerji kaynağı akış hali destanlarda da vardır. Bu bakımdan destanlar milletlerin geçmişlerindeki diri ve canlı emellerin belirli ülküler halinde geleceğe aktarılmasında birinci derecede önem taşıyan yazılı veya sözlü belgelerdir¹.

Destanlar toplumu etkileyen bir olayın, önce bir kişi tarafından manzum olarak anlatılmasıyla oluşur. Zamanla söyleyen unutulur. Destan dilden dile, kuşaktan kuşağa söylenerek anonimleşir. Genellikle manzumdurlar. Tarihin bilinmeyen dönemlerinde ortaya çıkmışlardır. Destanlarda, olaylar ve kişiler olağanüstü özellikler gösterebilir. Tarihle ilgisi olmasına karşın abartılı anlatımı kişilerin olağanüstü gücü, insan dışı hayali varlıkların bulunuşu tarihle ilişkisini gölgeler².

Destanlarımızdan esas metin olarak bugüne gelen pek az parça vardır. Bunların ancak konularını bazı tarih kitaplarında bulabiliyoruz. Bu tarihlerden de çoğu Türkçe değildir. Büyük bir kısmı Çin, Fars, Moğol, Arap kaynaklıdır. Destanlarımızın Türkçe kaynağı olarak Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecerei Türk ve Şecere-i Terakime adlı eserleri ile Yazıcıoğlu Ali'nin Selçukname'si zikredilebilir. Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügat-it-Türk'ünde de bazı destan parçaları bulunmaktadır. Farsça kaynakların belli başlıları Firdevsi'nin Şehname'si, Reşidüddin'in Cami'üt-tevarih'i, Cüveyni'nin Cihan-Küşa'sıdır. Arapça olanı ise Mes'üdi'nin Müruc-üz-zeheb adlı kitabıdır. İçinde destanlarla ilgili kayıt görülen Çince ve Moğolca eserleri ise çeşitlidir³.

Çok eski ve zengin bir tarihe sahip bulunan Türk milletinin çeşitli boylan arasında birçok destan meydana gelmiştir. Fakat bunların metinleri yazık ki, bugüne kadar tam olarak gelmemiştir. Bugün ilk devir destanlarından sadece Oğuz Kağan Destanı metnine sahip bulunmaktayız. Öbür destanlardan elimizde pek az metin vardır. Büyük bir kısmının konu ve vak'alarını ise tarih kitaplarında muhtelif tarihçilerin rivayetlerinden öğrenmekteyiz. Türk destanlarının bir kısmı İslâm'dan önce teşekkül etmiş, bir kısmı ise İslamiyet'ten sonra meydana gelmiştir⁴. Çalışmada Oğuz Kaan Destanı, Manas Destanı ve Dede Korkut Hikayelerindeki benzerliklere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Destan, Oğuz Kaan, Manas, Dede Korkut.

¹ Sepetçioğlu, M.Necati, Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yayıncılık, İstanbul, 1990, S. 7.

² Karataş, Cuma, Destanlar, Yuva Yayınları, Ankara, 1999, S. 5.

³ Timurtaş, Faruk Kadri, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990, S. 179.

⁴ Timurtaş, a.g.e., S.178.

OSMANLI KENT YÖNETİMİ HİZMETLERİNDE MODERNLEŞME ÇALIŞMALARI

Azize Serap TUNÇER

*Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
serap@seraptuncer.com*

Muhammet KARAÇİVİ

*Ahi Evran Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans
öğencisi*

ÖZET

Osmanlı bürokrasi kültürünün gelişkinliği ve örgütlenme tarzı, Chomsky dahil birçok büyük düşünür tarafından günümüz çok kültürlü toplumlarına örnek bir model olarak sunulmaktadır. Bunu olanaklı kılan unsurlardan biri de yönetim uygulama ve politikalarının modernizasyonu süreçlerinin sözkonusu askeri elitler tarafından yürütülmesi idi. Sanat alanı dahil olmak üzere modernleşme akımlarının önderliğini yapan bu kesimlerden, örneğin “dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir olgu olarak, bir elinde silah, bir elinde fırça olan bir asker ressam kuşağı” bile yetişmiştir. İşte bu süreçte kent yönetimi hizmetlerinde modernleşme çabaları da öne çıkan hamleler olmuştur. Hem idari ve hem de mali gerekçelerle, düzenleme çalışmaları önemsenen Anadolu kentlerinden günümüze dek varlıklarını koruyanlar, yönetim merkezi olarak önemli işlevler yüklenmiş olan kentlerdir. Kentlerde öne çıkan sosyolojik birimler ise mahalle örgütlenmesi idi. İşte bugün giderek yönetilemez ölçeklere ulaşan kentlerde, sosyalizasyon, dayanışma, kentsel güvenliğin sağlanması gibi gereklilikler çerçevesinde, bu deneyimin yeniden anımsanmasının büyük önemi bulunmaktadır. Sözkonusu birim yöneticilerinin ihmal edilemez bir kısmının, dönemin karışık koşullarında bireysel menfaat peşine düşmeleri ve bunun adeta yaygınlaşması, uygulanan politikaların başarısına büyük ölçüde ket vurmuştur. Osmanlı yerel yönetim sistemindeki modernleşme sürecini irdeleyen bu çalışma, Türk yönetim ve kültür tarihinin önemli bir parçasını oluşturan yerel yönetim politikalarının, yasal ve uygulama bağlamlarına odaklanmakta ve arşivlere, basılı dokümanlara, raporlara, yazılı anılar ve hatta romanlara dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, modernite, yerel yönetim, kent, mahalle.

* Bu çalışma Ahi Evran Üniversitesi BAP Ofisi tarafından IIB.A4.17.002 no.lu proje ile desteklenmiştir.

SELÇUKLU SULTANI TUĞRUL BEY DÖNEMİNDE ETKİN BİR ÂLİM: ABDÜLKERİM el-KUŞEYRÎ ve *ŞİKÂYETÜ EHLİ'S- SÜNNE* BAŞLIKLİ RİSALESİ

Sabri YILMAZ

*Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Antalya
(sabriyilmaz@akdeniz.edu.tr).*

Muhammed Selim KAYA

*Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Doktora
Öğrencisi, Antalya (muhammedselimkaya@gmail.com).*

ÖZET

Abdülkerim el-Kuşeyrî 376/986 yılında, bugün İran İslam Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Kûçan kasabasının bulunduğu Üstüva yöresinde doğmuş, 462/1072 yılında Nisabur'da vefat etmiştir.

Daha çok mutasavvıf olarak tanınan Kuşeyrî, tasavvuf, kelâm, hadis, fıkıh, tefsir, gramer, lugat ve edebiyat gibi ilim dallarında geniş bilgi sahibi olan bir zattır. Kuşeyrî, Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in Horasan bölgesinde hâkimiyetini sağladığı esnada bölgenin ilim ve kültür merkezi olan Nîsâbur'da faaliyetlerine devam ediyordu. Tuğrul Bey'in veziri Mu'tezile taraftarı olan Amîdülmülk el-Kündürî, Mu'tezile ile mücadele eden Eş'arîlere karşı tavır almıştı. Kündürî'nin Eş'ariyye'nin kurucusu Ebû'l-Hasan el-Eş'arî ile mensuplarını bidatçiler arasında sayması, bölgede hâkim durumda bulunan Eş'arî ve Şâfiî âlimleri rahatsız etmişti. Eş'arîliğe gönülden bağlı olan Kuşeyrî, 436/1044-45 yılında Eş'arî'nin Ehl-i Hadis'ten olduğuna ve Ehl-i Sünnet akîdesine bağlı olduğuna dair bir fetva vermiş; 446/1054'te ise âlimlere hitaben, *Şikâyetü Ehlî's-sünne bi-hikâyeti mâ nâlehüm mine'l-Mihne* adını verdiği uzunca bir mektup kaleme almıştır. Kuşeyrî'nin itikâdî görüşlerinin değerlendirilmesi bakımından önemli eserlerinden biri olan ve tamamı Sübkî'nin *Tabakâtında* yer alan bu risale, Dr. Muhammed Hasan tarafından diğer iki risalesiyle birlikte Pakistan'da 1964 yılında yayımlanmış; bu baskı esas alınarak Süleyman Akkuş tarafından 2000 yılında Türkçeye de çevrilmiştir.

Bu eserini Kuşeyrî, yaşadığı dönemde meydana gelen siyasal ve kültürel olaylar sonucu, gerçeğe aykırı bir şekilde Eş'arî'ye nispet edilen bir takım asılsız görüşlere cevap vermek, tartışmalara konu olan bazı meselelerde kendi görüşlerini dile getirmek ve özellikle 445/1054 yılında Nisâbur'da Eş'arî âlimlere yapılan baskılar, bu esnada Ebû'l-Hasan el-Eş'arî başta olmak üzere Eş'arîlerin lanetlenmesinin vermiş olduğu rahatsızlığı dile getirerek, İslam ülkelerinin önde gelen ulemasına bu durumu duyurmak maksadıyla telif etmiştir. Risalenin dikkat çekici bir yönü de Kuşeyrî'nin, konu hakkında Tuğrul Bey ile yaptığı görüşmeye dair bilgi içermesidir. Böylece eser, yaşanan acı hadiseleri gün yüzüne çıkartacak, gizli kalan kısımlarını aydınlatacak mühim ipuçları sunmaktadır. Bu yönüyle risalenin, tipik bir kalamî teliften daha ziyade, tarihî bir değeri haiz olduğu anlaşılmaktadır.

Kuşeyrî'nin bu risalesi, dönemin siyasal ve kültürel ortamına dair bilgi sunması, itikâdî konulardaki görüşlerini ortaya koyması, diğer mezhep mensuplarının ileri sürdükleri düşüncelerin yanlışlığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Tuğrul Bey, Abdülkerim el-Kuşeyrî, Kündürî, Mihne*

ŞEHRIYÂR'IN TÜRKÇE ŞİİRLERİNDE TEKRAR SANATLARINA DAYALI İFADE ZENGİNLİĞİ

Tolga ÖNTÜRK

*Araştırma Görevlisi, Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
onturk_tolga@hotmail.com*

ÖZET

Çağdaş Azerbaycan edebiyatı şairlerinden olan Mehemed Hüseyin Şehriyâr (1906-1988), Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Güney Azerbaycan olarak da adlandırılan İran'ın Kuzey Azerbaycan bölgesinde yaşayan şair, yazdığı duygulu ve samimi şiirleriyle Türk milletinin nazarında müstesna bir yer edinmiştir. Şiirlerinde yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal olaylarına yer vermenin yanı sıra, aynı zamanda Klasik İran ve Divan şiirinin de takipçisi olmuştur.

Esas itibarıyla Farsça şiirler yazan şairi eşsiz ve unutulmaz kılan Türkçe şiirleridir. Onun "Heyder Babaya Selam, Yar Kasidi, Tersa Balası" gibi şiirleri edebiyat tarihinde hak ettiği saygıyı görmesine vesile olmuştur. Siyasi ve sosyal meselelere temas etmesi, folklorik unsurları sık sık kullanması, insancıl fikir ve duygularla şiirini yoğurması, milli meseleler odaklı bakış açısı, özellikle de Türklüğe ve Türkçeciliğe bakışı onun mana ve fikir zenginliğini ortaya koyan önemli göstergelerdir.

Şehriyâr, tabiatından kaynaklı olarak lirik ve samimi, doğal ve içten bir söyleyişi tercih etmiştir. Şehriyâr'ın şiirlerinde diğer Azeri şairlerinde de tesadüf edilen, tekrara dayalı söyleyiş hünerleri önemli bir yer tutmaktadır. Birli, ikili hatta üçlü söz tekrarları, aliterasyon ve asonans gibi ses tekrarları, musammat, kalb, iştikak, cinas, reddü'l-acüz ale's-sadr, iade, akis, düz yineleme, ikileme, tarsi, irsat gibi ses ve söz oyunları şairin şiirlerini ahenk bakımından süsleyen ve besleyen hususlardır. Bilhassa şairin mısra ve beyitler arasında uyguladığı çoklu ve sıralı tekrarlar şiir kudretini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu çalışmada, Şehriyâr'ın Türkçe şiirlerinden hareketle ses ve söz oyunlarına dayalı tekrar sanatlarını kullanım sıklığının incelenmesi ve bu vesile ile şiirini kalıcı kılan ifade zenginliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehriyâr, Türkçe şiirleri, ses ve söz tekrarları.

SİVAS'TA NEVRUZ GÜNÜ KUTLAMALARI VE HALK TAKVİMİ

Doç. Dr. Osman KUBİLAY GÜL

ÖZET

Nev ve Ruz kelimelerin birleşimi ile ortaya çıkan Nevruz kelimesi Yeni Gün manasına gelmektedir. Gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu 21 Mart günü Türkler tarafından yılın ilk günü kabul edilmiş ve kutlanmıştır. Tarih kaynaklar incelendiğinden Mete Han zamanından itibaren kutlandığına dair bilgilere rastlanmaktadır.

Nevruz Bayramının en önemli özelliği, yaşadıkları coğrafyalar ve dinler farklı olsa bile bütün Türk Dünyası tarafından kutlanıyor olmasıdır. Kutlanan gün konusunda farklılıklar olmasa da kutlamalara verilen isimler de ayrılıklar söz konusudur. *Mart Dokuzu, Yılsırrı, Mart Bozumu, Sultan Nevruz, Gün Dönümü* gibi adlarla yapılan kutlamaların tamamı Nevruz kutlamalarıdır.

Nevruz kutlamaları konusunda da farklılıklar yaşanmaktadır. Anadolu'nun pek çok yerinde farklı isimlerle ve farklı ritüellerle kutlamalar yapılmaktadır. Bu bildiride Sivas'ta baharın karşılanması için yapılan etkinliklerle ilgili bilgi verilmeye çalışılacaktır. Zira Eğrilce, Sıçancık, gibi sadece Sivas'ta kutlanan günler mevcuttur. Bu bilgilerin bilim dünyası ile paylaşılarak, benzer uygulamalar hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nevruz, Sivas, Sıçancık, Eğrilce

TÜRK DÜNYASINDA TÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ İKİ FARKLI "ÜÇLÜ" DÜSTUR: TARİH VE ÇAĞDAŞLIK

Doç. Dr. Faik ELEKBERLİ

*Doçent, doktor, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Felsefe Enstitüsü bilim üyesi. Bakü,
faikalekperov@mail.ru*

ÖZET

20. yüzyılın başlarında, özellikle 1. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Türk Dünyasında Sosyalizme, Kömmunimze karşıt Türkçülük mefkuresi ile bağlı esasen iki farklı "üçlü" formülün olmasına inanıyoruz. Onlardan birinin müellifi Azerbaycan Türk aydını Ali Bey Hüseyinzade idi ki, onun "üçlü" formülü Türklük, İslamlık ve modernlik hattına dayanıyordu. Hüseyinzade 1907 yılında "Füyuzat" dergisinde açıkça yazdığı gibi, Türk halklarının yolu modern ruhlu Türklük ve İslamlıktan oluşur. Çok geçmeden Türkiye Türklerinin milli ideologu Ziya Gökalp Hüseyinzadenin "üçlü" formülünü türkleşmek, islamlaşmak ve çağdaşlaşmak gibi formüle etti. Bu düşünceyi M. E. Resulzade 1. Dünya Savaşı yıllarında Kuzey Azerbaycan Türklerinin milli davasına çevirmekle kalmadı, az sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi oldu. Bu "üçlü" formülün esas dikkat çeken tarafı türklük ve islamlığın vahdetde götürülmesi idi. Kısacası, bu "üçlü" formülde Türk-İslam birliği davası ön planda idi.

Türkçülük ile doğrudan bağlı olan ikinci "üçlü" formülün yazarı Kırım Türk aydını İsmail Bey Gaspıralı olmuştur. Onun başlıca sloganı "Dilde, fikirde ve işde birlik" idi. A. Hüseyinzadenin "Türklük, İslamlık ve çağdaşlık" tezi ile Gaspıralı'nın "dilde, fikirde ve işde birlik" tezini karşılaştırdığımızda görüyoruz ki, Türkler için daha uygunu sonuncu olmuştur. Çünkü Gaspıralı'nın tezinde sadece Türk dilinde, Türk fikrinde ve Türk emelinde birlikten söz konusu durumda, Hüseyinzadenin tezinde ise İslam'la ve Batı kültürü ile ilgili Türkçülük davası öne çıkıyor. Elbette, Hüseyinzadenin tezinde Türkçülüğün İslamlık ve modern kültür anlamında Batı kültürü ile uzlaştırılması dönemin gerçek şartlarının sonucuuydu. Çünkü bu dönemde, şimdi de olduğu gibi, Türkçülüğü 13 yüzyıla yakın içiçe görülmüş İslam dininden uzak tutmak mümkün olmadığı gibi, aynı zamanda dönemin öncü kültürü kabul edilen Batı kültürüne karşı koymak da mümkün değildir. Bu anlamda Hüseyinzade, Resulzade, Gökalp, Ağaoğlu, Atatürk ve diğerleri en iyi ihtimalle Türkçülük İslamlığın ve Çağdaşlaşmanın sentezinden çıkış yapmayı kabul görmüşlerdir.

Ancak Gaspıralı bir taraftan onlar gibi, İslamlığa ve Çağdaşlığa bağlı Türkçülük fikrini savunmakla birlikte, diğer yandan sırf Türk Birliği'ni gerçekleştirmeye yönelik ortak Türk dili, ortak Türk düşüncesi, ortak Türk amelini de öne çekmiştir. Düşünüyoruz ki, Gaspıralı'nın sırf Türk birliğine yönelik bu tezi Türk halkları için daha gerçekçi bir siyasi-felsefi bir kavram olmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslamlaşmak; Türk-İslam Mefkuresi; A.b.Hüseyinzade; Dilde, fikirde ve işde birlik; Türk Birliği; İ.b.Kaspıralı

**ANTALYA KALEİÇİNDE TARİHİ SEFA HAMAMINA MİMARİ ÖZELLİKLERİNE
VE KORUMA SORUNLARINA BAKIŞ**

Aydın UÇAR

Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, aucar@akdeniz.edu.tr

R. Eser GÜLTEKİN

Prof. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, esergultekin@gmail.com

ÖZET

İnsanoğlunun temel gereksinimleri barınma, beslenme ve temizliktir. İlk toplu yerleşimlerden başlayarak hamam yapılarıyla karşılaşılır. Mahalle ölçeğinde küçük bir yapıdan, anıtsal hamam yapılarına kadar çeşitlilik gösterir. Türk kültüründe su ve temizlik islamiyet öncesinde de önemli yer edinmiştir. Yapılmış olan çalışmalar çadır yaşamındaki yıkanma kültürünün, yerleşik hayata geçtikten sonrada sürdürüldüğü ve geliştirildiği yönündedir. Mimari ve işlev yönünden özgün bir yapıya kavuşması nedeniyle Türk Hamamı terimi özel bir anlam içermektedir.

Bu bildiride Antalya Kaleiçinde hali hazırda çalışır durumdaki hamamlardan bir tanesi olan Sefa hamamı ele alınır. Sefa hamamı; rölöve çalışması ve fotoğraflarla desteklenerek, belgelenmiş ve incelenmiştir. Sefa hamamı Roma hamamı kalıntıları üzerinde, Selçuklu döneminde inşa edilmiştir. Osmanlı hamam mimarisinin temel mimari bileşenlerini ve elemanlarını bünyesinde barındırır. Soğukluk, ılıkılık ve külhan gibi orijinal öğelerin yanısıra, gelin odası gibi özel mekanlarda vardır. Genelde ülkemizde günümüze kadar ulaşan tarihi hamamlar vakıfların mülkiyetinde yer alırken, Antalya'daki çalışır durumdaki tarihi hamamlar özel mülkiyet ve işletmesidir. Kentin genişlemesine ve Kaleiçi nüfusunun yeni yerleşim alanlarına kayması, bölgenin turistik bir kimliğe girmesi bu hamamların günlük kullanımlarını olumsuz etkilemiş, turistik kullanımla sınırlı olarak kalmalarına neden olmuştur. Antalya'daki diğer tarihi hamamlar değişik çalışmalarda belgelenmesine ve üzerinde çalışılmasına karşın Sefa hamamı hakkında çok nadir bilgi bulunmaktadır.

Geçmişten beri olduğu üzere hamam işletmesi, tüm mekan ve suyu ısıtma gereksinimi nedeniyle maliyetli bir iştir. Bu durum dolaylı ve doğrudan olarak bu yapıların koruma eylemi için sorun oluşturmaktadır. Yapılar uzman bir restorasyon mimar tarafından ele alınmadığından dolayı, zorunlu bazı onarım ve mekan düzenlemeleri yapıların genel kimliğine aykırı olarak uygulanmıştır. Malzeme kullanımında uygun fiyatlı olanların tercihi ve renk seçiminde uyumsuzluklar mekanların algılanmasını olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Hamam, Mimari, Türk Hamamı, Selçuklu, Osmanlı

**ТЮРКСКИЙ КОМПОНЕНТ В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО
КАВКАЗА**

Вахит АКАЕВ

Грозненский государственный технический университет

им. М.Д. Миллионщикова, Комплексный научно-исследовательский институт им. Х.И.

Ибрагимова Российской академии наук

akaiev@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Турецкий путешественник Эвлия Челеби, совершая в 1666 году путешествие по Северному Кавказу, описывал разнообразные этнографические, географические, климатические, этногенетические сведения об этом регионе и его народах. Путешественник раскрывал экономическую, торговую, религиозную жизнь горцев, описывал культовые сооружения, имеющиеся в крепости Тамань – это медресе, три текке (суфийские обители), но при этом не устанавливает, к какому именно суфийскому тарикату эти обители принадлежали.

Оказавшись в Чечни и Дагестане, он заявляет, что все население страны мусульманское, и все они шафииты. Тюркоязычных кумыков, с которыми ему приходилось все время общаться, он относит к шафиитам. В крепости Койсу, расположенной на юго-востоке Эндирея, обнаруживает два текке дервишей ордена накшбандийа. А когда он находился на западе Кавказа, Эвлия Челеби не подчеркивал, к какому именно ордену относились, обнаруженные им текке.

Известно, что чеченский суфий Шейх Мансур (1760-1794), возглавивший борьбу народов Северного Кавказа против колониальной политике царизма в XVIII в., арабской грамоте обучался кумыкских алимов. По мнению А. Беннигсена, работавшего в турецких архивах от относился к тарикату накшбандийа.

Духовное влияние через тарикат накшбандийа на чеченцев оказывал Ташу-Хаджи (Ташев-Хаджи), кумык по происхождению, наиб Шамиля, зачинатель саясановской ветви тариката накшбандийа в Чечне. Он был родом из кумыкского селения Эндирей, где проживало смешенное население из кумыков-салатавцев, чеченцев-гуноевцев, ауховцев, ногойцев и др. Сегодня последователи вирда Ташу-Хаджи в основном живут в восточной части горной Чечни, где в с. Саясан Ножай-Юртовского района Чеченской Республики имеется место его захоронения (зиярат).

I.Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu

Значительное религиозное влияние на чеченцев и ингушей оказала аксайская ветвь тариката накшбандийа, связанная с шейхам Абу (1810-1873), он же Бешир, родом из Эндирея, принадлежавшего к чеченскому тайпу дышни. Он бы участником Кавказской войны, позже переселился в Таш-Кичу (Аксай), населенное ныне кумыками и чеченцами, где имеется его зиярат и зиярат его сына Апти.

Аксайская ветвь северокавказского накшбандийа продолжалась в деятельности чеченских святых: Элаха-муллы, Усмана-Хаджи, Абу-шейха, Абдул-Ваххаба Дидимова, Докку-шейха, шейха Дени Арсанова, Эла-Мирзы и др. Сегодня аксайская ветвь тариката накшбандийа географически в значительной мере ныне распространена в притерских селах современной Чечни.

ПРОТИВОРЕЧИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ДАГЕСТАНА

Айгуль ЗАЛИБЕКОВА

Соискатель\ ФГБОУ ВО «Ростовский государственный экономический университет (РИНХ)» в г. Махачкале Республики Дагестан, aigul77-77@mail.ru

Становление единого образовательного пространства в современном мире происходит противоречиво. В глобальном масштабе противоречия носят межцивилизационный характер и связаны с поликультурностью человеческого сообщества. В регионах России есть противоречие между светским и религиозным образованием.

Религиозный фактор играет заметную роль в общественно-политической и духовно-нравственной сферах жизни дагестанского общества в последние три десятилетия. В северокавказских республиках активен ислам, стремителен рост в Дагестане числа мечетей - с 27 в 1988 г. до 3 тысяч на сегодня с тысячами имамами и муэдзинами. По опросам среди моей народности верующими считают себя 82,4% опрошенных в Карабудахкентском районе кумыков. И не удивительна разворачивающаяся в Дагестане система исламского образования, которая включает в себя десятки исламских вузов (около 7 тысяч студентов), 150 медресе и 350 мактабов, в которых обучается более 10 тысяч учащихся. Данное количество даже для трехмиллионного Дагестана весьма ощутимо для раскола культурно-образовательного пространства и дистанцирования его от системы общероссийского образования.

Дагестанцев волнуют и другие трудности. Немало проблем, противодействующих целостности единого образовательного пространства и в светском образовании. Идеологический раздрай и мировоззренческая неразбериха вносят раскол в кадровый состав педагогических коллективов, сказываются и в соперничающих образовательных программах, и на качестве учебников. Особенно неблагоприятно в гуманитарном образовании. Проблемой является также несоответствие огромного количества выпускаемых местными вузами юристов и экономистов крайне низкому их качеству. Потому в республике получило распространение система филиалов центральных вузов. Я работаю в Махачкалинском филиале Ростовского государственного экономического университета (РИНХ) – крупного учебно-научного комплекса, оснащенного современным техническим оборудованием. **Цель нашего Филиала - подготовить предпринимателей и юристов, имеющих культурный багаж и моральные качества, необходимые для работы в условиях сегодняшнего рынка и бизнеса.**

Образование должно выступить той сферой социальной жизни, где осуществится синтез позитивных мировоззренческих, педагогических и иных общественных тенденций, стать основой для единства народов Дагестана. Надеюсь, участие в саммите родственных тюркских народов поможет тесному сотрудничеству и в сфере образования.

ДАГЪЫСТАННЫ БИЛИМ БЕРИВ ТАРМАГЪЫНДАГЪЫ КЪАРШЫЛЫКЪЛАР

Бизин девюрде билим берив тармакъны бирикген аралыкъланы болдурув бек четим шартларда объте. Умуми кюйде алгъанда, шо тармакъдагъы къаршылыкълар да аслу гьалда жамият арада ругъ байлыкълагъа янашыв алышынгъанлыкъ булан байлавлу. Россияны кёбюсю регионларында дюньялыкъ в дин билимлер бенривню арасында бир-бир къаршылыкълар тувулуна.

Артдагъы отуз йылны боюнда дагъыстан жамиятны яшавунда дин агъамиятлы ер тутуп геле, ону ругъуна, къылыгъына таъсир эте. Темиркъазыкъ Кавказдагъы республикаларда артдагъы вакътилерде ислам динни объсювоне айрыча тергев берилле. Шолай Дагъыстанда да межитлени санаву баргъан сайын чалт арта. Эгер де 1988-нчи йылда шоланы санаву 27 болгъан буса, бугюнлерде 3 мингге етише. Шоларда минглер булангъы имамлар ва муъминлер къуллукъ эте. Мени миллетдашларымны, дейгеним, Къарабудагъгент районда яшайгъан къумукъланы арасында юрюлген сорав алывну гъасиллери исбат этеген кюйде, олардан 82,4 проценти динге къуллукъ эте. Шону гъисапгъа алгъанда, объвоне онлар булангъы ислам идараланы къуршайгъан дин якъдан билим берив тармагъы объсюп турагъаны да тамаша тиймей. Ачыкълашдырып айтгъанда, бугюнлерде ислам институтларда 7 мингге ювукъ студент билим ала. Бизин республикада иш гёреген 150 медресеге ва 350 мактапгъа 10 мингден де артыкъ яш юрюй. Бирикген билим берив тармакъны ярплашдырмакъ, ону бютюнроссия обълчевюнде токъташдырылгъан билим берив къайдалардан айырмакъ учун шартлар яратмагъа оърде айтылагъан санавлар да 3 миллион адам яшайгъан Дагъыстангъа аз тюгюл.

Дагъыстанлыланы башгъа себеплер де ойлашдыра. Дюньялыкъ билим берив тармакъда да билим беривню бирикдиривюне пуршавлукъ этеген артгъа салмай чечмеге тюшеген масъалалар айрада кёп. Иделогия якъдан токъташгъан гёрсетивлени ёкълугъу ва яшавгъа янашывдагъы низамсызлыкъ педагогика коллективлени арасында да татывсузлукъ тувдура. Шо гьал тюрлю-тюрлю билим берив программаланы ва охув китапланы сан янына да таъсир этмей къоймай. Гуманитар билим берив тармакъдагъы гьал рагъатсызлыкъланы тувдура. Шондан къайры да, бизин республикада иш гёреген оър охув ожакъланы кёп санавдагъы юристлер, экономистлер битдирип чыгъагъаны ва оланы билимлерини сан яны осал кюйде къалып

I.Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu

турагъанлыгъы да ойлашдырмай къоймай. Шо саялы да бизин республикада айтылгъан оър билим берив ожакъланы филиалларын ачып иш гёрюв мердешге айлангъан. Мен оъзюм де Ростовдагъы пачалыкъ экономика университетни (РИНХ) Магъачкъаладагъы филиалында ишлеймен. Эсгерилген оър охув ожакъ охув-илму гъаракатны мекенли кюйде юрютмек учун гъалиги яшавну шартларына жавап береген кюйдеги къураллар булан таъмин этилген. Ругъ ва къылыкъ якъдан мекенли гъазирлиги булангъы, гъалиги шарларда тийишли кюйде иш юрютмеге болагъан далапчыланы ва экономистлени охутуп чыгъармакъ бизин филиалны алдына салынгъан борчлардан санала.

Билим берив яшавлукъ къаравланы, педагогика ва оъзге жамият мердешлени беклешдиреген ва Дагъыстан халкъланы бирлигин болдурагъан тармакъ болмагъа тюше. Къардаш тюрк миллетлени генгешинде ортакъчылыкъ этив билим берив тармакъда бирге чалышывгъа ёл ачажакъгъа инанаман.